

I N H O U D S O P G A V E

Programma Vrijdenkersdag 22 september Hoe besnijden we besnijdenis?	2	Aan de lezers van De Vrijdenker HANS de VRIES	26
Mythen over besnijdenis ontmaskerd ANTON van HOOFF	4	Thierry Baudet fantaseert er op los ENNO NUY	27
Besnijdenis en onvrijheid van godsdienst PAUL HOPSTER	5	Atheïsme in India ANTON van HOOFF	28
Atheïsmedag 2012 JAN van der WERFF	7	<i>Boeken</i> En de Mens schiep god MARCEL KLEIN	29
Heeft u zich bekeerd tot het atheïsme? EMKE BOSGRAAF	8	Griezels JAAP van den BORN	32
Krijgt elke sekte/groep zijn eigen school? HANS de VRIES	11	Voltooid leven in Nederland MARLEEN van der GUGTEN	33
Verhuisbericht – over Reïncarnatie FRANS BIJLSMA	15	Sollicitatie zonder afspraak ENNO NUY	33
Zelftoegebrachte, georganiseerde domheid JAN van der WERFF	17	Trampoline van de geest FLORIS van den BERG	35
Het secularisme in de moderne tijd FRANS van DONGEN	19	<i>Reacties</i> Leedroof en provocatie – een repliek ENNO NUY	37
In memoriam Ans Spigt-van Blijenburgh BERT GASENBEEK	21	De weigerambtenaar – een reactie DAAN van ECK	38
Het verschijnsel mens WIM de LOBEL	22	De Canon van de Godsdiensthyserie JAAP van den BORN	39
Own Fire LEON WECKE	25	De waanzin van de godsdienst HANS LOUIS KOEKOEK	40
Mona Keijzer JAN VELDEERS	26		

Hoe besnijden we besnijdenis?

Vrijdenkersdag zaterdag 22 september

13.30 – 17.00 uur

Universiteit voor Humanistiek

Kromme Nieuwegracht 29, Utrecht

Aanmelden via info@devrijgedachte.nl

Algerijns jongetje bij medisch verantwoord uitgevoerde besnijdenis

Dat besnijdenis een verwerpelijke handeling is, zal onder vrijdenkers geen discussie behoeven. Zij schendt de lichamelijke integriteit die artikel 11 van de Grondwet als grondrecht vastlegt. Bovendien schendt zij het grondrecht van de godsdienstvrijheid (artikel 6): die houdt immers ook de vrijheid van godsdienstkeuze in.

De principiële verwerping van circumcisie van wilsonbekwame personen is dan ook niet het hoofdthema van de Vrijdenkersdag van 22 september in Utrecht. Geïnspireerd door heel diverse inleiders willen we nadenken over kansrijke strategieën om een einde te maken aan de acceptatie van besnijdenis, in het besef dat het hier gaat om een ritueel dat voor de voorstanders een grote emotionele waarde heeft. Hoe komen we van de vanzelfsprekendheid af?

Programma

Vanaf 13.00: zaal open, koffie/thee staat klaar.

13.30 uur: Voorzitter van de Vrije Gedachte Anton van Hooff opent de bijeenkomst

13.40 uur: Dr. Gert van Dijk: besnijdenis, medische feiten en mythen en morele keuzes.

Na een brede scholing en heel uiteenlopende betrekkingen, onder meer als directeur van het wetenschappelijk bureau van D66, is Van Dijk nu als ethicus in dienst van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering van de Geneeskunde (KNMG). In die hoedanigheid had hij een groot aandeel in het KNMG-rapport van 2010 waarin artsen wordt ontraden medisch niet-noodzakelijke besnijdenissen uit te voeren. Hij organiseerde ook de conferentie 'The Doctor and the Foreskin', die op 28 juni 2012 in

Rotterdam werd gehouden. Daarop werden allerlei mythen ontmaskerd zoals dat circumcisie de kans op HIV zou verminderen.

14.30 uur: Said El Haji: ‘Waarom ik mijn zoon niet laat besnijden’

Said El Haji, afkomstig uit een Noord-Marokkaanse Berberfamilie, debuteerde in 2000 met de roman *De dagen van Sjaitan*, over een Marokkaanse gemeenschap in 'Berkerode' (samentrekking van de gemeente Berkel en Rodenrijs). Het boek is een afrekening met een streng islamitische opvoeding. El Haji schrijft columns voor *de Volkskrant*, waaronder 'Waarom ik mijn zoon niet laat besnijden'.

15.00 uur pauze

15.30 uur Michael Schaap: ‘Mamma, waarom ben ik besneden?’

Met deze VPRO-documentaire zorgde Schaap in 2005 voor veel beroering in Joodse kringen.

Met de wijsheid van nu zal hij enkele fragmenten becommentariëren. De hele documentaire is te zien via <https://vimeo.com/21204358>

16.00 uur: Mr. drs. Ron Ritzen: via de rechter?

De baanbrekende uitspraak van het Keulse Landgericht (de lichamelijke integriteit van een onmondige weegt zwaarder dan het ouderlijk recht om een godsdienstige opvoeding te geven) roept de vraag op of ook in Nederland langs juridische weg een kentering te bereiken is. Zou het OM niet besnijdenis-klinieken moeten vervolgen? Moet er een wet komen die besnijdenis verbiedt? Heeft een klacht van een besnedenene tegen zijn ouders kans? Daarover zal deze docent recht aan de Juridische Hogeschool zijn gedachten laten gaan.

16.30 uur: forum van inleiders en vertegenwoordigers van seculiere organisaties: Hoe besnijden we besnijdenis?

Moeten we denken aan proefprocessen? Zou een Burgerinitiatief (van minimaal 40.000 handtekeningen) dat zaak op de agenda van de Tweede Kamer zet, iets zijn? Van de overheid zou dan een actief ontmoedigingsbeleid worden geëist: 'Ouders en besnijders weet welke medische, morele en juridische risico's u neemt.' Kunnen we de twijfel die bij jonge islamieten opkomt aanmoedigen? Kunnen er alternatieve rituelen worden ontwikkeld, zoals Bondsdaglid Mehmet Kilic van Die Grünen onlangs bepleitte? Een forum van inleiders en vertegenwoordigers van seculiere organisaties zoals Rein Zunderdrop voorzitter van het Humanistisch Verbond, bediscussieert deze vragen met de zaal.

17.00 borrel (onversneden)

Mythen over besnijdenis ontmaskerd

ANTON VAN HOOFF (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van De Vrije Gedachte www.devrijegedachte.nl

‘Oh, en daarom mogen jullie besnijden.’ Ik kon de hatelijkheid niet voor me houden tegenover de vertegenwoordiger van de liberaal-joodse gemeente. Ik had hem aangesproken op de conferentie ‘*The doctor and the foreskin*’ in de hoop hem bereid te vinden te spreken op onze Vrijdenkersdag van 22 september (werktitel ‘Besnijd besnijdenis’). Het is immers een goed principe om ook de andere partij te horen. Ik beloofde hem een kritisch, maar respectvol vrijdenkersgehoor. In het gesprek wees ik op de baanbrekende uitspraak van het Amtsgericht Köln van 26 juni: het recht op lichamelijke integriteit van een onmondig kind weegt zwaarder dan het recht van ouders om hun kinderen in hun godsdienst op te voeden. Met andere woorden: besnijdenis is een onwetige ingreep. De liberale jood reageerde schamper: ‘Dat moet een Duitser zeggen. Duitsers gooiden in het getto van Warschau kinderen uit de ramen.’ Dit beroep op de slachtofferrol maakte me zo kwaad dat ik reageerde met mijn ‘Oh, en daarom mogen jullie besnijden.’

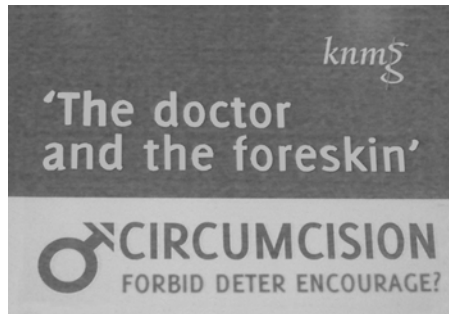
Dit onplezierige gesprek vond plaats in de pauze van de conferentie die het Koninklijk Nederlands Genootschap te bevordering van de Geneeskunde (KNMG) op 28 juni in Rotterdam hield. Eerst spraken deskundigen over de claim dat besnijdenis helpt tegen de verspreiding van HIV in Afrika. Ja, maar condooms bleven wel nodig, verklaarde de enige inleidster die de aanspraak ondersteunde. Je vraagt trouwens af hoe besnijdenis HIV-infecties moeilijker maakt. Of is de ingreep een alternatief voor ‘water en zeep’? Twee andere sprekers, mensen die in Afrika werken, maakten duidelijk dat er een circumcisiemaffia aan het werk is die de publiciteit steelt en zo de mythe in stand houdt. Harde epidemiologische gegevens ontbreken. Trouwens: de USA heeft het hoogste percentage besnedenen van de

westerse wereld en het hoogste percentage HIV-besmetten...

Na de pauze, waarin ik ontdekte dat er weinig vrijzinnigheid bij de liberaal-joden heerst, ging het om besnijdenis als medische ingreep en als aantasting van de mensenrechten van een onmondig individu. De Utrechtse kinduroloog Tom de Jong betoogde dat zelfs als medische ingreep besnijdenis vaak overbodig is: allerlei problemen verdwijnen door zalfjes, oefening en gewoon door de groei af te wachten.

De Deense onderzoeker Morten Frisch vertelde van de moeite die hij had gehad om de resultaten van zijn onderzoek naar besnijdenis en het seksuele leven van mannen en vrouwen gepubliceerd te krijgen. Zijn conclusies waren de

gelovigen in besnijdenis zeer onwelkom, terwijl zijn methoden onberispelijk waren. In het algemene onderzoek dat vanwege de Deense overheid regelmatig wordt gedaan naar de gezondheidstoestand van de bevolking, had hij vragen binnengesmokkeld over de lustbeleving en circumcisie. De geënquêteerden antwoordden dus terloops, zodat gewenste antwoorden werden vermeden. De bevindingen zijn dat besnedenen, geboren in Denemarken of niet, ongeacht de leeftijdsgroepen, statistisch significant meer problemen ondervinden om tot een orgasme te komen. Ook vrouwen van besnedenen lijden daaronder. In de discussie met de zaal werd deze uitkomst bevestigd door een Amerikaanse die werkte met ‘*regretters*’, mannen die spijt hebben dat ze zich op latere leeftijd hebben laten besnijden: zij hebben de terugslag op hun lustbeleving aan den lijve ondervonden. Nieuw voor mij was overigens ook dat besnijdenis als routine-ingreep in de VS snel op zijn retour is, nu steeds meer blijkt dat er niets klopt van de veronderstelde zegeningen.

Het verhelderende van zo'n internationale bijeenkomst is dat er wereldwijde trends blijken te zijn. Een tijdlang werd in de westerse landen besnijdenis getolereerd uit multiculturele tolerantie. Artsen voerden de ingreep uit 'om erger te voorkomen'. Maar nu vinden bijvoorbeeld ook Noorse dokters dat een niet-medisch noodzakelijke circumcisie niet hun taak is. De risico's die bij iedere ingreep horen, zijn niet te verantwoorden als de medische noodzaak ontbreekt. En die risico's zijn er: in Nederland verspeelde een jongen zijn eikel. In mei 2012 stierf in Noorwegen een jongen na een besnijdenis die werd uitgevoerd door een professionele arts. De Keulse rechterlijke uitspraak was het resultaat van de vervolging die het Openbaar Ministerie instelde nadat een jongen met bloedingen in het ziekenhuis werd opgenomen: de arts die de besnijdenis had uitgevoerd werd aangeklaagd (hij werd vrijgesproken omdat hij in niet-verwijtbare onwetendheid had gehandeld, maar in het heel evenwichtige vonnis staat wel de uitspraak dat besnijdenis tegen de wet is). Wat is de aangewezen strategie om een eind te maken aan de genitale verminking van

jongens? Een totaal verbod helpt niet – is trouwens onnodig, want als men de wet toepast is besnijdenis allang verboden. Bemoedigend is dat in islamitische en joodse kringen twijfels opkomen: die beweging van onderop verdient stimulans. Interessant was een suggestie uit Noorwegen: laten religieuze gemeenschappen waarin besnijdenis zo'n belangrijke '*rite de passage*' is, onschuldige, alternatieve rituelen ontwikkelen. Zo is het met mensenoffers ook gegaan: die werden in de loop der tijd vervangen door offerdieren en offerkoeken. Waarom geen voorhuidkoeken?

De conferentie '*The doctor and the foreskin*' versterkte mij in mijn overtuiging dat *De Vrije Gedachte* moet proberen het politiek-maatschappelijke klimaat te helpen veranderen: besnijdenis moet niet langer als een vanzelfsprekendheid worden getolereerd. Het idee is voorlopig om een burgerinitiatief te organiseren waardoor de overheid wordt opgedragen een actief ontmoedigingsbeleid te voeren. Enfin, kom meedenken op onze Vrijdenkersdag van 22 september.

Besnijdenis en onvrijheid van godsdienst

PAUL HOPSTER (1940), gepensioneerd psycholoog, bestuurslid van DVG van 1974 tot 1989 en redacteur van "De Vrije Gedachte", later geheten "De Vrijdenker" sedert 1999

Het joodse en islamitische ritueel rond besnijdenis van jongens staat op gespannen voet met de moderne inzichten in de geneeskunde (NRC Opinie en Debat 28 juli). Maar Machiel Keestra meent (ingezonden brief NRC 4 augustus) dat jongensbesnijdenis een *low risk, highly beneficial* procedure is. Waar haalt hij die wijsheid vandaan? Kan hij bewijsmateriaal aanvoeren van niet-schadelijkheid van besnijden? En dan nog, ook al is het risico gering, waarom zou je überhaupt het risico willen dragen? Omdat het gaat om een godsdienstig ritueel – bedacht door verre voor-

vaderen die geen notie hadden van hygiëne en risico.

Om een welles-nietesspelletje te voorkomen ten aanzien van deze operatie (waarbij een stukje van het lichaam van de baby of de jongen wordt afgesneden) zou het goed zijn een staatscommissie in te stellen die de opdracht krijgt uit te zoeken hoe vaak er schadelijke complicaties voorkomen bij niet-besnijden en bij wel-besnijden.

Naast wel of niet schadelijkheid zijn er andere argumenten die een rol spelen in het debat over jongensbesnijdenis. Gaat het hier wel om

vrijheid van godsdienst zoals joden en moslims beweren? Dat is het belangrijkste argument van de voorstanders van besnijdenis. Vrijheid van godsdienst van de jongen? Nee, het gaat hier om vrijheid van zijn ouders hun zoon in te "lijven" (via een stukje lijf van de jongen) in hun joodse of islamitische godsdienst. Het kind heeft immers geen stemrecht en geen benul van wat er zich afspeelt.

Ook in Engelstalige landen vindt besnijdenis van jongens plaats. Dat komt voort uit een achterhaalde waan dat besnedenen hun hygiënische plichten simpeler kunnen vervullen dan niet-besnedenen, dat hierdoor minder lustge-

voelens ontstaan en dat derhalve zelfbevreddiging kan worden voorkomen (Schenkingen van de scheiding tussen kerk en staat, Max de Hes, 1998, Uitgeverij De Vrije Gedachte). Het lijkt er op dat er niet alleen joodse en islamitische rituelen bestaan rond besnijdenis, maar evengoed christelijke! Voor de paus en zijn schare gelovigen is zelfbevreddiging immers uit den boze. Dan maar liever preventief afsnijden!

Besnijdenis is in strijd met de vrijheid van godsdienst van de jongen en het recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam.

Op 19 juli heeft het Duitse parlement met een (niet bindende) resolutie te kennen gegeven dat besnijdenis van kleine jongens binnenkort in Duitsland weer gelegaliseerd moet worden.

© Jacques Tilly/www.giordano-bruno-stiftung.de (met dank aan Thomas Spickmann)

Atheïsmedag 2012

JAN VAN DER WERFF (1939, Hilversum) is gepensioneerd omroepmedewerker; per 1 januari 2012 hoofdredacteur van 'De Vrijdenker'

Op zaterdag 30 juni is in het Academiegebouw in Utrecht de Atheïsmedag 2012 gehouden onder de titel 'Festijn van de rede'. De dag zou voorgezeten worden door Dirk Verhofstadt en de inleiding van de dag zou gehouden worden door Bert Gasenbeek. Beiden waren helaas verhinderd. Hun beider taken werden overgenomen door Dick Metselaar, voorzitter van de afdeling Deventer van het Humanistisch Verbond. Dick kweet zich voortreffelijk van zijn taak en droeg de dag op aan Alexander Aan, die in Indonesië tot 2½ jaar gevangenisstraf is veroordeeld omdat hij verklaard heeft dat 'god' niet bestaat.

De eerste gastspreker was Herman Philipse. Hij sprak over zijn zojuist verschenen boek *God in the Age of Science*. Hij behandelde in grote lijnen de volgende vragen:

1. Waarom zou men zich *überhaupt* met godsdienst(filosofie) bezighouden?
2. Hoe kan een goed opgeleide gelovige het feit dat hij/zij gelooft verantwoorden?
3. Zijn argumenten/bewijsmateriaal voor het bestaan van god(en) onnodig?
4. Hoe kan men argumenten/bewijsmateriaal voor het bestaan van god verschaffen?

Veel filosofen, en vooral hun ideeën, passeerden de revue. Na afloop was er gelegenheid om vragen te stellen. Vragen over Ockham's scheermes, maar ook een vraag door iemand van een groep keurig in donker pak gestoken islampropagandisten, die te kennen gaf niet in de evolutie te geloven. Herman Philipse verwees hem, terecht, naar biologische deskundigen.

Vervolgens interviewde Dick Metselaar de voorzitter van de Atheïstisch Seculiere Partij, Hans de Vries. De ASP is opgericht om het atheïsme, dus de scheiding van staat en kerk ofwel het *laïcité*-principe, daadwerkelijk volledig door te voeren in de samenleving. De wetgeving dient te worden aangepast om de bevoordeling van de godsdienst tegen te houden. De bestaande Nederlandse seculiere politieke partijen zijn veel te snel bereid akkoord te gaan met de religieus geïnspireerde wensen van de confessionele partijen. Overigens zal de ASP op 12 september niet meedoen aan de verkiezingen omdat het de partij op het ogenblik nog ontbreekt aan geld en mankracht.

Floris van den Berg hield daarna een krachtig pleidooi voor filosofie in het onderwijs. Zelfstandig nadenken en een eigen mening vormen zijn de belangrijkste oogmerken daarvan. Hij hoopt een verzoek daartoe binnen niet al te lange tijd aan de minister van onderwijs te kunnen aanbieden en hij zal tegen zijn of haar beslissing in beroep gaan.

Na de pauze werden we verrast met een niet-geprogrammeerd onderdeel: een met de bulderende stem van een buitengewoon calvinistische predikant voorgedragen eigen gedicht door Sander Brouwer.

Vervolgens werd de bijeenkomst door de afwezigheid van Dirk Verhofstadt onbedoeld een vergader-technisch gezien enigszins incestueuze toestand. Floris van den Berg interviewde Paul Cliteur over zijn nieuwste boek *Op zoek naar harmonie*. Paul Cliteur is volgens Floris een veelschrijver. Cliteur's nieuwste boek is een samenvatting van zijn eerdere werk. Hoe kunnen mensen met verschillende religieuze en levensbeschouwelijke achtergrond op een vreedzame manier met elkaar samenleven? Er kwamen verschillende zaken aan de orde, zoals boekverbrandingen en de vraag of je een bladzijde uit de koran mag scheuren. Volgens Cliteur mag dat, zoals ook iedereen bladzijden uit zijn *Op zoek naar harmonie* mag scheuren, maar je moet het boek dan natuurlijk wel eerst kopen. Cliteur besprak daarna de filosofie van Ikaros uit het boek dat Floris van den Berg zojuist gepubliceerd heeft. Hij verontschuldigde zich voor het feit dat het leek of Van den Berg en hij elkaar opzettelijk de bal toespeelden, maar zij waren niet verantwoordelijk voor de afwezigheid van Dirk Verhofstadt. Cliteur hield geen boekbespreking maar ging in op de filosofie zoals die in het boek van Van den Berg aan de orde komt.

Het boek zelf, *Geleefde Brieven III: Ikaros*, kwam uitgebreid aan de orde in het interview dat de journaliste Isabelle Buhre Floris afnam. Degenen die meer over dit boek willen weten, verwijs ik naar de bespreking door Wim Aalten die binnenkort in De Vrijdenker zal worden gepubliceerd.

Een korte impressie van de Atheïsmedag kunt u vinden op YouTube (zoekterm Atheïsmedag 2012) of via de YouTube-link op de site van De Vrije Gedachte (www.devrijgedachte.nl)

Heeft u zich bekeerd tot het atheïsme?

EMKE BOSGRAAF (Drachtstercompagnie, 1980) is cum laude gepromoveerd in de Theologie en Religiewetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. Momenteel is hij freelance onderzoeker cultuur en (ir)religie.

Inleiding

Begin 2009 bedachten atheïsten in het Verenigd Koninkrijk de nu redelijk befaamde atheïstische busreclame *'There's probably no God. Now stop worrying and enjoy your life'*. Deze licht agnostisch getinte reclame kreeg navolging in meerdere Europese landen. In Nederland stond langs de A4 richting Schiphol twee weken lang een groot billboard met een vergelijkbare tekst 'Er is waarschijnlijk geen god. Durf zelf te denken en geniet van dit leven'. Net als christelijke slogans als 'Jezus redt', doet een atheïstische slogan de vraag rijzen of je door het lezen van een dergelijke tekst bekeerd zou kunnen worden. Hoewel deze vergelijking enigszins kort door de bocht is – in beide gevallen is het immers de vraag wat het onmiddellijke effect is van publieke 'missionaire' teksten – is het nadenken over bekeringen tot het atheïsme de moeite waard. Met dit artikel wil ik in grove lijnen zicht geven op hoe we het begrip 'bekering', dat we gewoonlijk associëren met religie, ook kunnen toepassen in de context van het atheïsme.

Bekering

In het monumentale werk *'The Varieties of Religious Experience'* uit het begin van de vorige eeuw schrijft de psycholoog William James over bekeringen als 'gradual or sudden processes' (James, 1902, p. 189). Met dit onderscheid lijkt James aan te haken bij twee klassieke perspectieven op bekering. Ten eerste is er het klassieke perspectief dat bekering ziet als het resultaat van een individuele, meer passieve ervaring van een opkomende, vaak plotselinge crisis. Met andere woorden, een bekering overkomt je en je kunt hier geen controle over uitoefenen. Daarnaast is er het hedendaagse perspectief waar juist het geleide-

lijke en ook rationele proces wordt benadrukt. Het gaat hier niet om de persoon die iets overkomt (hij/zij *is* bekeerd), de nadruk ligt op de persoon als actor, als degene die actief een persoonlijke zoektocht onderneemt (hij/zij *heeft* zich bekeerd). Hier is niet dus zozeer sprake van een plotselinge crisissituatie, maar van een proces dat soms jaren kan duren. In plaats van de 'direct divine operation' waar James over schrijft, ligt hier het accent op een complex van sociaal-culturele en psychologische factoren die kunnen leiden tot bekering (zie Zock, 2006).

Binnen het hedendaagse perspectief definieert men bekering ook wel als 'het resultaat van een actieve queeste van het individu naar persoonlijke betekenis'. In recent onderzoek over bekering wordt expliciet aandacht besteed aan de verandering of

Richard Dawkins voor de busreclame

transformatie van wat men het persoonlijke betekenisstelsel noemt. Iemands *Weltanschauung* maakt deel uit van dit betekenisstelsel, dat uit verschillende componenten bestaat. Zo kunnen we denken aan min of meer fundamentele overtuigingen die weer gekoppeld zijn aan hoe iemand in het leven staat, de waarden en doelen van een persoon en identiteit. Dit alles kan in meer of mindere mate veranderen wanneer een persoon zich heeft bekeerd (Silberman 2005).

Het hedendaagse perspectief komt ook naar voren in het psychosociale model van bekering van de psycholoog Lewis Rambo (Rambo, 1992/1993). Volgens Rambo kunnen we bekering begrijpen als een gelaagd en interactief proces dat uit zeven stadia bestaat: context, crisis, queeste, ontmoeting, interactie, commitment, en gevolgen. Ik zal hier straks op terugkomen wanneer ik dit model toepas op 'atheïstische bekeringen'.

Bekering tot het atheïsme?

Bekering associëren we over het algemeen niet met atheïsme, maar met religie. Echter, één van de types van bekering gaat over wat men in de literatuur aanduidt met ‘apostasy’ of ‘defection’ oftewel mensen die van hun geloof vallen. (Zie bijvoorbeeld Zuckerman, 2012). De meeste wetenschappers die over dit thema schrijven, hebben zich hoofdzakelijk gericht op het afstand nemen van religie in plaats van aandacht te hebben voor de vraag of religie wellicht ook wordt vervangen door iets anders. Voor ‘seculiere bekeringen’ is tot nog toe (te) weinig aandacht geweest. Wellicht omdat we niet buiten het kader van een religieuze bekering kunnen denken, terwijl bekering ook breder opgevat kan worden als een verandering in iemands betekenisstelsel. Het achterliggende idee is dat atheïsme, maar bijvoorbeeld ook homoseksualiteit, net als religie als een kader van betekenis gezien kan worden of een lens waarmee de werkelijkheid wordt geïnterpreteerd. Dit houdt ook in dat atheïsme meer is/kan zijn dan bijvoorbeeld de filosofische positie van negatief of positief atheïsme, dat weer deel kan uitmaken van een groter betekenisstelsel. Vergelijk bijvoorbeeld de volgende uitspraak van de filosoof Kerry Walters:

...the atheist's denial of God's existence is but one strand – although an absolutely integral one – in a much more complex web of belief that, taken as a whole, constitutes a full-fledged worldview (Walters 2010, p. 33).

Net als religie kan ook atheïsme een betekenis-kader op zich zijn of een belangrijk deel vormen van een groter betekenisstelsel zoals rationalisme, humanisme of communisme.

Als we bekering definiëren als een verandering in het betekenisstelsel is het ook mogelijk atheïsme hierin te betrekken. Bekering draait om een belangrijke verandering in iemands leven, dit kan ook gelden voor de levensgeschiedenis van mensen die zichzelf identificeren als atheïst. We kunnen ten minste twee typen van bekering tot het atheïsme onderscheiden: a) mensen met een religieuze achtergrond die atheïst zijn geworden, b) mensen zonder religieuze achtergrond die in de loop van hun leven actief atheïst worden.

De vraag ‘hoe wordt iemand atheïst’ kan in veel gevallen benaderd worden als een proces

van bekering waar we verschillende stadia kunnen analyseren en waar iemands betekenisstelsel minder of meer verandert. De zeven stadia lijken een strakke chronologie te suggereren, maar we kunnen hier ook spreken over verschillende dimensies die elkaar beïnvloeden. Wat Rambo's model betreft, dit kent mankementen omdat het ontwikkeld is op basis van religieuze bekeringen. Toch verschaft het ons een interessant perspectief op het idee van een atheïstische bekering. Ik wil hieronder vier stadia/dimensies uitlichten om te laten zien hoe we dit model kunnen toepassen in een atheïstische setting.

Stadium: Context

Bekering kan niet los gezien worden van context. Een belangrijk punt van aandacht in onderzoek over atheïsme is bijvoorbeeld generatieverschillen. In de jaren 50 was het anders om voor je atheïsme uit te komen dan vandaag de dag waar mensen niet alleen meer rolmodellen hebben, maar de religieuze/seculiere setting ook radicaal is veranderd.

Stadium: Crisis

In bekeringstheorie is er vaak sprake van een ‘crisis’ die voorafgaat aan de bekering. Een stereotype binnen atheïsmeonderzoek is dat atheïsten vaak hoogopgeleide personen zijn en dat het daarom voor de hand ligt ‘intellectuele twijfel’ aan te wijzen als de belangrijkste katalysator voor bekering (Hunsberger & Altemeyer). Hoe zit het echter met minder rationele motieven zoals morele kritiek op religie of emotionele factoren?

Stadium: Ontmoeting

Charismatische religieuze leiders kunnen een grote invloed uitoefenen op mensen die zich bekeren. Hoe zit dit bij bekeringen tot het atheïsme? Is een atheïstische bekering bijvoorbeeld te typeren als een individuele weg of is er toch meer sociale interactie mee gemoeid dan vaak wordt gedacht? En wat is de invloed van bijvoorbeeld opvoeding, academische scholing, internetfora waar flink gediscussieerd kan worden of ontmoetingen met overtuigde atheïsten op het verloop van een bekeringsproces?

Stadium: Gevolgen

Wat zijn de gevolgen van een bekering? Als het gaat om atheïstische bekeringen is een

intrigerende vraag: Is er een verschil in houding jegens religie als het gaat om mensen die atheïst zijn geworden met of zonder een religieuze achtergrond? Een ander interessant punt is vergelijkend onderzoek over atheïsme. In Amerika wordt ook wel gesproken over ‘coming out’ wanneer mensen zich openlijk atheïst gaan noemen (Smith, 2011). Het blijkt voor mensen soms een moeilijke stap te zijn om voor hun atheïsme uit te komen omdat veel familie en vrienden overtuigd christen zijn. In deze setting kan een atheïstische bekering serieuze psychologische gevolgen hebben doordat relaties onder spanning komen te staan of zelfs worden verbroken. In Nederland lijkt het eerder andersom te zijn: mensen die geloven hebben juist iets uit te leggen.

Conclusies

In dit artikel heb ik laten zien dat het nog niet zo gek is te spreken over bekeringen tot het atheïsme. Rambo's psychosociale model van bekering en de benadering van bekering als verandering in het betekenisstelsel bieden belangrijke aanknopingspunten om bekeringen tot het atheïsme verder te verkennen.

Samengevat heb ik het volgende betoogd:

Bekering kunnen we begrijpen als een transformatieproces waar mensen zelf (minder of meer) actief vorm aan geven in plaats van dat het hen plotsklaps overkomt.

Bekering impliceert een verandering in het betekenisstelsel van mensen waarvan de verschillende componenten meer of minder

kunnen veranderen. Denk aan doelen, waarden, identiteit of zelfs fundamentele overtuigingen. Atheïsme kan als deel van een betekenisstelsel worden beschouwd of als een betekenisstelsel op zichzelf.

Van mensen die zichzelf als atheïst identificeren hebben sommigen dit als een min of meer significante verandering in hun levensgeschiedenis ervaren. Denk aan mensen die van hun geloof zijn gevallen en atheïst zijn geworden of mensen zonder religieuze achtergrond die actief atheïst zijn geworden.

Op basis van bovenstaande vooronderstellingen kunnen we stellen dat: Wanneer we bekering opvatten als een verandering in iemands betekenisstelsel en atheïsme als deel van of een betekenisstelsel op zichzelf beschouwen, is het mogelijk bekerings-theorieën toe te passen op atheïsme en te spreken van ‘atheïstische bekeringen’.

Net als religieuze bekeringen kennen ook bekeringen tot het atheïsme verschillende stadia/dimensies. Volgen we het psychosociale model van bekering dan zijn met name de dimensies van context, crisis, ontmoeting, en gevolgen relevant.

Tot slot, het gebruik van theorieën over bekering in een atheïstische context betekent niet dat ik hierbij de term bekering heilig verklaar. Wellicht dat een term als ‘ontkering’ voor atheïsten beter verteerbaar is. Dit woord zou zeker een waardige opvolger zijn van ‘wildbreien’ dat in 2012 bekroond werd met de titel neologisme van het jaar.

Literatuur

- Bruijne, O. de (et al.), *Ooit evangelisch. De achterdeur van evangelische gemeenten*, Kampen: Kok, 2009
- Hunsberger, B.E. & Altemeyer, B., *Atheists. A groundbreaking study of America's nonbelievers*, New York: Prometheus books, 2006
- James, W., *The varieties of religious experience*, New York: Penguin Group, 1982 (1902)
- Park, C.L., ‘Religion and meaning’, *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, Paloutzian, R.F. & Park, C.L. (eds.), New York/London: Guilford Press 2003, pp. 295-314.
- Rambo, L.R., ‘The psychology of conversion’, *Handbook of religious conversion*, Malony, H.N. & Southard, S. (eds.), Birmingham/Alabama 1992, pp. 159-177.
- Understanding religious conversion, New Haven/London 1993
- Silberman, I., ‘Religion as a Meaning System: Implications for the New Millennium’, *Journal of Social Issues* (61/4), 2005, pp. 641-663.
- Smith, J.M., ‘Becoming an atheist in America: Constructing identity and meaning from the rejection of theism’, *Sociology of religion* (72/2), 2011, pp. 215-237.
- Zock, T.H., ‘Paradigms in psychological conversion research’, in: *Paradigms, poetics and politics of conversion*, Bremmer, J.N., Bekkum, W.J. van, Molendijk, A.L. (eds.), Leuven: Peeters 2006, pp. 41-58.
- Zuckerman, P., *Faith no more: Why people reject religion*, Oxford: Oxford University Press 2012

Krijgt elke sekte / spirituele / religieuze groep zijn eigen school?

HANS DE VRIES, socioloog, hogeschooldocent/onderzoeker en voorzitter van de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) www.atheistischseculierepartij.nl

Op 11 maart 2011 heeft de Tweede Kamer de Onderwijsraad om advies gevraagd om te komen tot een verbeterde interpretatie van Art. 23 van de Grondwet. Op 5 april 2012 heeft de Onderwijsraad geantwoord met een advies, waarin zij Art. 23 tracht te plaatsen in het huidige maatschappelijke perspectief en komt met een nieuwe 'lege' invulling van het begrip richting.

In dit artikel wil ik de contextuele situatie van de discussies beschrijven van 2001 tot 2011 op grond waarvan het advies gevraagd werd door de Tweede Kamer, waarna ik op basis van het advies van de Onderwijsraad mijn zienswijze zal geven: waarom ik vind dat de Onderwijsraad om de macht van de schoolkoepels voor bijzonder onderwijs te behouden helemaal uit de bocht vliegt door te kiezen voor een richtingsvrije invulling van Art. 23.

De maatschappelijke context

In het afgelopen decennium kwam Art. 23 – de zogenaamde 'vrijheid van onderwijs' – menigmaal ter discussie. Daarbij werden o.a. de volgende onderwerpen ter discussie gesteld:

- de kwaliteit ofwel de deugdelijkheid van het verschil tussen zwarte en witte scholen;
- het spreidingsbeleid van gemeenten m.b.t. het plaatsen van 'alloctonen';
- het wel of niet kunnen stichten en in stand houden van islamitische scholen.

De Onderwijsraad en de politiek hebben deze punten stelselmatig wegge- wimpeld met het argument dat dit geen relatie zou hebben met Art. 23.

In 2002 heeft de Onderwijsraad op verzoek van de Tweede Kamer een verkennend onderzoeksrapport opgesteld met de titel "Vaste grond onder de voeten" over Art. 23. Toen is de eerste en enige aanpassing doorgevoerd op Art. 23 sinds 1917; het werd mogelijk dat er samenwerkingsscholen worden gesticht. Scholen waarbij de plaatselijke overheid – gemeenten – hun wettelijke verantwoordelijkheid van openbaar onderwijs delen met stichtingen van bijzondere scholen. Dit rapport

ligt mede aan de basis van het huidige adviesrapport.

Bij de vorming van dergelijke 'samenwerkingsscholen' deelt de plaatselijke overheid haar taak – 'het verzorgen van openbaar onderwijs' – met (en draagt zij deze taak over aan) de bijzondere scholen. Hierdoor zijn in het voortgezet onderwijs de laatste jaren grootschalige onderwijsinstellingen ontstaan die naast regionaal zelfs landelijk functioneren als bevoegd gezag. De afstand tussen de ouders en het bestuur van een school is hierdoor alleen maar verder vergroot.

In de afgelopen decennia is onder de sturende rol van het Ministerie van Onderwijs in het voortgezet onderwijs, het middelbaar onderwijs en het hoger onderwijs alleen maar verder gefuseerd. Deze schaalvergroting was ingezet om te komen tot efficiëntie en vernieuwing van het onderwijs. De commissie Dijsselbloem heeft in 2008 de opdoemende problemen rond de onderwijsvernieuwingen onderzocht. De commissie geeft het advies dat de overheid

Op grond van het principe van 'inrichting' houdt men meestal de onderwijsinspectie buiten de deur.

duidelijker de doelen moet stellen en dat de scholen zich meer moeten richten op de onderwijskundige en pedagogische uitvoering. De Onderwijsraad vindt dat deze uitspraak van de commissie

Dijsselbloem op de grens van de uitleg van Art. 23 is, nl. dat de overheid zich terughoudender zou moeten opstellen.

De onderwijswereld – vooral de bestuursleden van organisaties die een link hebben met de particuliere, bijzondere en godsdienstige scholen/koepels – vindt al heel snel dat de overheid zich te veel bemoeit met het onderwijs. Op grond van het principe van 'inrichting' houdt men meestal de onderwijsinspectie buiten de deur.

Beschouwing over Art. 23 na zowat 100 jaar

Het Grondwetsartikel 23 is het resultaat van een politieke uitwisseling tussen christelijke en liberale partijen. De liberale partijen verkregen in 1917 het algemeen kiesrecht, de christelijke partijen kregen daarvoor in ruil de financiële gelijkstelling van hun particulier godsdienstig onderwijs met het openbaar onderwijs. Deze ‘pacificatie van 1917’ zorgde voor het Nederlandse duale onderwijsmodel van bijzonder en openbaar onderwijs; tevens is toen de Onderwijsraad in het leven geroepen.

Met Art. 23 verkregen de verzuilde gelovige bevolkingsgroepen het recht op het stichten van eigen scholen van hun eigen richting (protestante, christelijke, katholieke, later algemeen bijzondere en islamitische scholen). De bijzondere scholen mogen hun onderwijs volledig vrij inrichten zonder dat de bekostigende overheid zich er over mag uitspreken. De enige zorginvloed die aan de overheid is toebedeeld is het vaststellen van de eindtermen, de toetsingscriteria en het controleren op de deugdelijkheid van het onderwijs door de onderwijsinspectie.

In de huidige geseculariseerde samenleving heeft de ontzuiling in vele opzichten zijn sporen achtergelaten in de samenleving. In de gezondheidszorg, het welzijnswerk en bij de vakbonden heeft de ontzuiling veelal geleid tot meer algemeen neutrale instellingen. De Onderwijsraad constateert de secularisatieveranderingen wel, maar geeft aan dat uit cijfers blijkt dat die aan het onderwijs voorbij zijn gegaan. Dat is ook niet zo vreemd als je weet dat de ‘pacificatie van 1917’ het onderwijsveld al 100 jaar op slot heeft gezet. Het onderwijsveld wordt strak geregisseerd waardoor het oprichten van nieuwe scholen haast onmogelijk is gemaakt. De bestaande denominatiescholen behielden en vergrootten hun posities en nieuwe scholen konden alleen gevormd worden als ze van een erkende zuil/richting waren.

Hoe is het dan mogelijk om een nieuwe school te stichten in een land waar de verdeling van scholen op grond van denominatie al volledig is ingevuld tot een meer dan dekkende deken over Nederland. Met de aangehaalde cijfers is het eenvoudig aan te tonen dat de secularisatie voorbij is gegaan aan het onderwijs. De cijfers gaan uit van de strakke en gesloten bestaande denominatie inrichting van het onderwijsveld.

Op grond van deze cijfers stelt de Onderwijsraad dat het principe van Art. 23 nog steeds als leidend uitgangspunt kan worden genomen. Deze stelling bestrijd ik, want de ouders kiezen een school voor hun kind meestal niet om de denominatie maar om de kwaliteit en bereikbaarheid van de school, zoals ook aangehaald wordt door de Onderwijsraad. Vele ouders nemen het dan voor lief dat de school een bepaalde gelovige inslag heeft. Deze achtergrond wordt niet aangestipt in de aangehaalde cijfers van de Onderwijsraad. Door de strakke beschermende wetgeving van Art. 23 heeft de secularisatie geen invloed kunnen hebben op de invulling en planning van het onderwijs.

Advies voor vrijere invulling van richting voor het bijzonder onderwijs

De Onderwijsraad stelt drie aanbevelingen voor om de “vrijheid van (godsdienstig) onderwijs” in een maatschappelijk perspectief te plaatsen. De drie aanbevelingen zijn: (1) meer ruimte om een school te stichten met meer controle en toetsing vooraf met (2) een verminder bepalende rol voor richting bij de stichting van een school en (3) deugdelijkheid dient kwaliteit te omhelzen.

Onder druk van de maatschappelijke context rekt de Onderwijsraad het principe van richting en inrichting op om Art. 23 tegen de seculiere stroom in, overeind te houden.

De Onderwijsraad erkent dat er geen behoefte meer bestaat aan het invullen van een verzuilde, verkokerde onderwijsstructuur in de samenleving. In plaats van afstand te doen van het principe en daarmee afstand te doen van het heilige Nederlandse principe van ‘onderwijsvrijheid’ kiest de raad er voor om het principe niet meer als leidend te beschouwen. Vreemd om het richtingsprincipe dat de grondslag is van Art. 23 op deze wijze buitenspel te zetten. In hoeverre moeten we als burger de Onderwijsraad, of de Grondwet, dan nog serieus nemen als de grondslag van het grondwetsartikel niet meer wordt erkend?

De Onderwijsraad kiest ervoor om Art. 23 in stand te houden. Als het aan de Onderwijsraad ligt wordt het *stichten van scholen* mogelijk gemaakt *zonder* dat er nog gekeken wordt naar het *richtingsprincipe* van de nieuwe school. Met dit advies roept de Onderwijsraad op, elke groep particulieren een school te laten stichten

ongeacht welke grondslag. Hiermee maakt de raad het mogelijk dat diverse ongedefinieerde exotische groepen als New Age zwevers, creationisten of de Scientology clubs een school oprichten. Op grond van hun eigen eenzijdige onwetenschappelijke geloofsbeelden kunnen zij dan een school stichten – als ze maar voldoende ouders kunnen optrommelen en hun financiële basis kunnen aantonen.

Deze nieuwe invulling biedt de mogelijkheid voor goed georganiseerde groepen in de samenleving om voor hun eigen (elite) groep een eigen, door de overheid te bekostigen, school op te richten. Op deze wijze ontstaat er een nog grotere segregatie in het onderwijs tussen kinderen en jongvolwassenen. Voor de samenleving betekent dit een nog grotere opdeling van groepen – uitzonderingen op grond waarvan men zich kan afsluiten van de maatschappij en zich kan richten op de eigen cocon. In hoeverre is het voor kinderen uit gewone gezinnen nog mogelijk om deel te nemen aan kwalitatief onderwijs, aangewezen als zij zijn op het openbaar onderwijs. Het gevaar bestaat dat het openbaar onderwijs steeds meer gezien zal worden als het afvalputje.

Het advies van de Onderwijsraad met de 'richtingsvrije planning' gaat geheel voorbij aan het openbaar onderwijs. Het openbaar onderwijs is alleen nog maar nodig om de gaten te vullen. In een nieuwbouwwijk, moet de lokale overheid, als er nog niet voldoende aanwas van kinderen is om een bijzondere school te stichten, met het openbaar onderwijs tijdelijk het gat dichten. Later kan dan de school worden overgedragen aan de later te stichten bijzondere school met de dan gekozen richting. Verder moet de overheid in de bres springen in de krimpregio's om zorg te dragen voor het overige onderwijs en zal zij de leerlingen moeten opvangen die niet worden toegelaten op de bijzondere scholen. Dit heeft helemaal niks meer met de gelijkstelling te maken van de pacificatiewet van 1917, maar het zorgt voor een onderschikking van het openbaar onderwijs aan het bijzonder onderwijs.

Met het openbaar onderwijs voldoet Nederland aan de internationale normen, o.a. die van het Europese Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) waarin gesteld wordt dat het onderwijs toegankelijk moet zijn

voor iedere ingezetene van een land ongeacht geloof, ras en/of geaardheid. Met alleen het bijzonder onderwijs voldoen we niet aan die voorwaarden van het EVRM; zij selecteren leerlingen nl. op grond van het geloof van hun ouders en kunnen homoseksuele docenten ontslaan op grond van het *enkelfeitprincipe*.

Het openbaar onderwijs is alleen nog maar nodig om de gaten te vullen.

Met het bijzonder 'godsdienstig' onderwijs voldoet Nederland niet aan het gelijkheidsprincipe.

Waarom houdt de Onderwijsraad in zijn advies zo vast aan het principe van Art. 23 van vrije stichting, richting en inrichting voor bijzondere scholen?

- Ten eerste omdat zijn ontstaansgeschiedenis als raad gekoppeld is aan Art. 23. De raad wil het domein van de bijzondere scholenkoepels alleen maar uitbreiden met onderwijsinstellingen die zich schikken in de bestaande structuren. Daarmee kunnen de bestaande scholen hun privileges – selectie van leerlingen en docenten passend binnen de eigen verzuilde koepel – in stand houden.
- Ten tweede komt de financiering van het onderwijs ter discussie te staan. Op grond van de gelijkheidsbekostiging van het bijzonder onderwijs met openbaar onderwijs zijn onderwijskoepels verzekerd van een vaste financiële bekostiging van hun scholen.
- Ten derde kennen de scholen op grond van het bijzondere principe van 'onderwijsvrijheid' de vrijheid van inrichting. De lessen binnen het bijzonder onderwijs kunnen volgens de eigen eenzijdige geloofsrichting en methoden worden vormgegeven. De pedagogisch-didactische invulling van het onderwijs kan niet zomaar door de overheid – het ministerie van onderwijs en de onderwijsinspectie – gecontroleerd worden. De huidige deugdelijkheidsnormen mogen alleen maar gericht zijn op de output; ofwel de toetsing of de scholen wel het voorgeschreven eindniveau halen. Pas bij grove nalatigheid en bij opeenvolgende slechte resultaten kan de overheid pas echt optreden.

Met de financiële bekostiging en de vrijheid van invulling hebben de bijzondere onderwijsinstellingen stevige machtsmiddelen in handen om de overheid op afstand te houden en de

toekomstige kwaliteitscontroles naar hun eigen zienswijze in te vullen.

In mijn ogen zorgt het advies van de Onderwijsraad voor de invulling van ‘richtingsvrije planning’ voor een grotere scheiding tussen groepen in de samenleving. In hoeverre kun je nog spreken van het overdragen van de gewenste funderende kennis, het bijbrengen van sociale vaardigheden en het verwerven van kwalificaties om deel te nemen aan de maatschappij als dat met een eenzijdig ingevuld beeld is ingevuld? Kinderen geïsoleerd in een eigen selecte groep scholen draagt niet bij aan de gewenste brede maatschappelijke ontwikkeling van het kind. De kwalitatieve onderwijszorg waar de overheid garant voor moet staan kan in mijn ogen niet met de te verwachten groei van ondoorgrondelijke richtingen worden gewaarborgd.

Een ander perspectief: inrichtingsvrije planning voor openbaar onderwijs

De Onderwijsraad stelt wel dat er een afstand beslecht moet worden tussen de vragers van onderwijs, de ouders van kinderen, de kinderen/leerlingen, met de directe uitvoering van het onderwijs. Dit is een terechte constatering, maar om deze dan te koppelen aan de ‘richtingsvrije’ planning met het bijzonder onderwijs als uitgangspunt is een verkokerd perspectief. Het zou beter zijn geweest om het te hebben over een ‘inrichtingsvrije’ planning met als basis het openbaar onderwijs.

Zoals de Onderwijsraad ook al constateert gaat het bij de keuzes voor het onderwijs niet om de denominatie van de school maar om de kwaliteit, de pedagogisch-methodische invulling en de didactische sfeer van de school. Dit kan allemaal heel goed ingevuld worden door het openbaar onderwijs. Bij het openbaar onderwijs gaat het niet om welke ‘richting’ dan ook; door de Onderwijsraad wordt die in zijn advies ook uit de wet gehaald. Een bestaansreden voor het bijzonder onderwijs is er dan ook niet meer.

Laten we het nu eens omdraaien: we gaan uit van het openbaar onderwijs. De overheid heeft volgens Art. 23 de zorg om kwalitatief onderwijs te bieden aan iedere burger die daarom vraagt. Openbare scholen kunnen opgezet worden daar waar de vragen in

potentie liggen of gearticuleerd worden. Per wijk, plaats, stad of regio kan een vraag naar funderend en/of kwalificerend onderwijs gesteld worden en geplaatst bij de overheid. De school wordt na de juiste afweging opgezet in samenspraak met onderwijsvragers en het toekomstige lerarenkorps of het docententeam van de op te richten openbare school voor funderend onderwijs en/of voor het kwalificerend onderwijs. Met elkaar – ouders (vragers) en het onderwijsteam (aanbieders) – bepalen ze de pedagogisch-didactische inrichting van de school of opleiding. Hiermee krijg je dan te maken met een ‘openbare vrije inrichtingsplanning’ van het onderwijs, waaraan alle scholen deelnemen.

De bijzondere onderwijsinstellingen worden dan onderdeel van een landelijke openbaar-onderwijsorganisatie. In hoeverre kan een dergelijk eenduidig systeem, een rijksdienst voor het onderwijs, niet opgezet worden met als mogelijk voorbeeld de rijksdienst van verkeer en waterstaat? Hiermee kan de ‘openbare vrije inrichtingsplanning’ worden uitgevoerd. Alle bekostigde scholen in Nederland (openbaar + bijzonder) kunnen komen tot een inrichting en afstemming van alle onderwijstypen per plaats en per regio. In

Een bestaansreden voor het bijzonder onderwijs is er dan ook niet meer.

afstemming met de vragers kan er per school/ opleiding gekozen worden welke pedagogische en didactische inrichting vorm gegeven zal worden. De overheid kan haar zorg voor kwalitatief onderwijszorg volledig waarmaken en komen tot een volledige dekking van het onderwijs naar elke vorm of type. Hoogstwaarschijnlijk is dit beter afgestemd op de vraag en passender in te vullen door de betreffende regio’s. Naast het funderende en kwalificerende onderwijs zal er voor de leerlingen ook plaats zijn in het curriculum voor het onafhankelijk kennis-maken met alle levensbeschouwingen en filosofische benaderingen, om ieder kind zich te laten ontwikkelen tot maatschappelijk betrokken en gekwalificeerde burger. Waarom had de Onderwijsraad dit niet als uitgangspunt kunnen nemen voor zijn advies?

In mijn ogen gaat de Onderwijsraad volledig voorbij aan het maatschappelijk perspectief van een geseculariseerde samenleving waar meer behoefte is aan samenhang en verbondenheid.

Verhuisbericht – over Reïncarnatie

FRANS BIJLSMA (1938) is rustend medisch specialist en oud-redacteur van De Vrijdenker

Kan een ziel verhuizen, van de ene mens naar de andere, of van een mens naar een ander dier en vice versa?

Wat is dat, die ziel? Voor de scepticus bestaat er geen ziel. Het is een concept dat teruggaat tot ver voor onze jaartelling, maar dat geen wortels heeft in de werkelijkheid. Wel bestaat er zoiets als geestelijke activiteit, zelfbewustzijn, denkvermogen, levenskracht, en bij uitbreiding: persoonlijkheid, essentie, wezenskern. Denk ook aan de ziel van een fles, het naar binnen opbollende deel van de bodem, kortom het binnenwerk.

Het volstrekt persoonlijke, iemands individualiteit, uit zich in zijn of haar uiterlijke verschijningsvorm, maar daarnaast in een heel complex van gedachten, gevoelens, karakter, aanleg, belangstelling, herinneringen, dromen, wensen, tics, eigenaardigheden, kortom, dat waarvoor we een prettig samenvattend woord hebben: ziel. Eigenschappen en gedrag zijn dan ook nog deels erfelijk bepaald, dus zo

“eigen” als we aannemen, zijn ze vaak niet eens. Dit zou het idee van reïncarnatie overigens nog enigszins in de kaart spelen.

Dit hele complex, aangeduid met het achterhaalde begrip “ziel”, zou onsterfelijk zijn en zich van het ene levende wezen naar het andere kunnen verplaatsen. Dat idee duikt op in vele godsdiensten en levensbeschouwingen, zoals hindoeïsme, boeddhisme, jainisme, sikhisme, theosofie en antroposofie. De drie monotheïstische godsdiensten geloven wel in een onsterfelijke ziel, maar verhuizing daarvan naar een ander levend wezen is er niet bij. Na de dood zijn er hemel, hel of vagevuur als bestemming. Al met al heeft het woord *ziel* een flinke religieuze bijbetekenis gekregen.

Bij nadere, ook maar enigszins nuchtere beschouwing blijkt al gauw de volstrekte onmogelijkheid van geestelijke activiteit onafhankelijk van het (oorspronkelijke) lichaam. Bewustzijn, denkvermogen, intentioneel handelen, zintuiglijke waarneming, het is allemaal terug te voeren tot hersenwerking, die onlosmakelijk verbonden is met een goed

functionerend levend lichaam. Sterft dit, dan houdt ook de hersenwerking op en er zweeft niets naar buiten, door de neusgaten of de mond zoals vroeger wel werd gedacht. Zo’n voorstelling van zaken staat op één lijn met het oude geloof dat donder en bliksem door goden werden veroorzaakt en dat de aarde plat was en de zon eromheen draaide.

Van grote afstand, zeg van boven bekeken, kan voor het idee van zielsverhuizing nog enig begrip worden opgebracht als men uitgaat van de eenheid van alle leven, van al wat leven vertoont. Maar getoetst aan onze huidige kennis en wetenschap blijft er ook dan alleen on-logica over. Dit enigszins mystieke idee

kan op geen enkele manier een grond van waarheid bevatten. Iets anders is dat de atomen waaruit wij zijn opgebouwd (“sterrenstof”) al eerder deel hebben uitgemaakt van andere orga-

nismen, of van dode materie, en zulks na onze dood weer zullen doen. Dit is echter niet wat met reïncarnatie bedoeld wordt.

Het geloof in het voortbestaan van de ziel onafhankelijk van het (oorspronkelijke) lichaam hangt ook samen met sommige paranormale thema’s, zoals geesten, spoken en spookhuizen, contact met de doden, boodschappen “van gene zijde” en zo meer. Hierbij is dan de identiteit van de overledene altijd gehandhaafd: diens naam, leeftijd, geslacht, voorkomen, eigenschappen, herinneringen kenmerken de ziel, de geest of de schim die rondspookt of zich op andere wijze manifesteert. Ook hiervan is, onnodig te zeggen, nog nooit iets waargemaakt. Hallucinaties, verzinsels of bedrog zijn altijd in het spel.

Wat mij bij reïncarnatie nogal geïntrigeerd heeft is de vraag of de verhuizende ziel het eigen karakter behoudt of zich als het ware laat kneden door het nieuwe wezen waar hij/zij in huist, daardoor verandert en toch misschien iets van eigenheid behoudt, een amorf “ik” dat tegen meerdere verhuizingen bestand is. Met

De drie monotheïstische godsdiensten geloven wel in een onsterfelijke ziel, maar verhuizing daarvan naar een ander levend wezen is er niet bij.

name vraag ik me af of de eindeloze cyclus van steeds nieuwe wedergeboortes van het hindoeïsme, waarbij je als ziel ook tijdelijk in een dier, bijvoorbeeld een insect kunt verblijven, de ziel ongebutst laat. Zal ze niet alle menselijkheid verliezen en eigenschappen van een eend of een mier krijgen? Men gelooft in de Hindoeleer in elk geval dat iemands karma, tijdens het leven gevormd, van invloed is op een volgend leven. Pas na een langdurige passage kan de ziel dan ontsnappen (moksha = verlossing) om op te gaan in Brahman, dat de absolute ziel, de wereldziel representeert. Hoe het precies zit met de invloed van nieuwe gastheren op de steeds verhuizende ziel is mij nooit duidelijk geworden. In de geraadpleegde literatuur kon ik geen bevredigend antwoord vinden.

In het boeddhisme is er geen onveranderlijke ziel, begrijpelijk in een leer waarin het “ik” slechts een illusie zou zijn. Toch kent het karma van een ziel wel degelijk transmigratie (= reïncarnatie = metempsychosis). Door discipline en meditatie kan men aan de cyclus van geboorte en wedergeboorte ontsnappen, tot uiteindelijk het nirwana wordt bereikt. Bij de sikhs geldt aanvankelijk de hindoeïesie, maar aan het einde van de cyclus vindt een Laatste Oordeel plaats, waarna de ziel door God wordt opgenomen (“geabsorbeerd”).

Van de moderne stromingen moet vooral de antroposofie worden genoemd, waarin volgens de leer van Rudolf Steiner de reïncarnatie zich alleen in mensen voltrekt met als doel de ontwikkeling van een hoger geestelijk leven: een gerichte, opstijgende lijn waarin het ik steeds rijper, vrijer en goddelijker wordt. Wonderlijker is echter dat in de huidige Westerse wereld duizenden mensen in reïncarnatie geloven, zonder enige binding met het antroposofische gedachtegoed; velen hebben nauwelijks van de antroposofie gehoord en zouden al het andere daarvan ook niet onderschrijven. Deze gelovigen komen vrijwel uitsluitend voor in de zwevende sector. Ze doen meestal ook aan (naar keuze) astrologie, New Age, wicca, “spirituele belevingen”, alternatieve geneeswijzen en ze geloven in Ufo’s met buitenaardse bezoekers. Dat iemand herinneringen aan vorige levens kan hebben staat voor hen vast en wordt niet in twijfel getrokken.

Deze gelovigen komen vrijwel uitsluitend voor in de zwevende sector.

Het is juist deze groep die zich tegenover rationele critici verdedigt met “bewijzen”. Er zijn, om te beginnen, herinneringen die zich onder hypnose (“regressiehypnose”) zouden voordoen en die desgevraagd maar soms ook spontaan worden verteld. Antroposofen hechten weinig waarde aan herinneringen die onder hypnose verwoord worden, want dan is het autonome ik uitgeschakeld en dat is nu juist de kern die volgens hen reïncarneert. In het algemeen zijn er in de onder hypnose geuite “herinneringen aan een vorig leven” haast altijd inconsistenties en niet-kloppende feiten aan te wijzen en ook is met enige moeite een bron voor (veel van) het vertelde te vinden. De “herinneringen” waar kinderen soms mee aankomen zijn altijd ingebed in de plaatselijke cultuur, religie, tradities en kunnen getraceerd worden tot opgevangen gespreksflarden of anderszins gehoorde of gelezen feiten. Helemaal autonoom zijn ze nooit. Dan zijn er de wonderkinderen, wier bijzondere kennis en vaardigheden wel eens als tekenen van een vorig leven worden opgevat. Zij zouden dan echter ook de bijbehorende levenservaring en wijsheid moeten bezitten, wat niet het geval is. Dit is al door

Tertullianus (ca. 160 – ca. 220) opgemerkt. Het paranormale karakter van bijna-dood-ervaringen en van het déjà-vu-gevoel is door de moderne neurobiologie voldoende weerlegd. Van het verschijnsel van xenoglossie (het spreken van een vreemde taal) blijft bij taalkundige analyse en confrontatie met de werkelijke taal niets over, het is een vorm van glossolalie, bekend uit de psychiatrie (in: M. Hulspas en J.W. Nienhuys, Tussen waarheid en waanzin, 3de herziene versie, Uitg. De Geus, Breda, 1998; J.W. Nienhuys, Reïncarnatie. Argumenten en bewijzen op hun waarde geschat, Skeptische Notities nr. 1, Utrecht, 1989).

Dat ze het bij de alternatieve genezers bruin kunnen bakken is de lezer van dit blad waarschijnlijk wel bekend. Maar wat te denken van reïncarnatietherapie? Het is een typisch voorbeeld van pseudowetenschap. Er zijn nogal wat beoefenaren, te vinden door even wat te googlen, die goed geld verdienen met het belazeren van lichtgelovige medemensen – maar dat is bij vrijwel alle alternatievelingen het geval. Hier wordt de cliënt wijsgemaakt dat hij/zij niet alleen in het huidige leven, maar

ook in vorige levens traumatische gebeurtenissen heeft meegemaakt die onverwerkt zijn gebleven en daardoor een ongunstige invloed uitoefenen. Zijn of haar ziel heeft immers meerdere levens doorgemaakt! De therapie beoogt dan ook door gerichte concentratie (trance, te beschouwen als een lichte vorm van hypnose) terug te gaan naar die onverwerkte ervaringen, die opnieuw te beleven en zodoende te verwerken. Dit wordt ook wel regressietherapie genoemd. Doel is steeds een katharsis, een zuiverende herbeleving. Er is vaak sprake van cryptomnesie, "verborgen herinneringen", die sterk beïnvloed en zelfs aangepaakt kunnen worden.

Zijn er bepaalde aandoeningen waar deze behandeling geschikt voor zou zijn? Nee, aan selectiviteit doen we niet. Regressie- en reïncarnatietherapie kunnen maar liefst helpen bij (ik citeer de website van de Nederlandse Vereniging van Reïncarnatietherapeuten):

- psychische klachten van allerlei aard: relatieproblemen, seksuele problemen, problemen op het werk, rouwverwerking, traumatische gebeurtenissen zoals een ongeval, mishandeling, incest;

- psychosomatische klachten: maagpijnen, depressies, overspannen zijn;
- spijsverterings- en stofwisselingsstoornissen, problemen met motoriek, migraine en andere vormen van hoofdpijn, menstratiestoornissen en andere gynaecologische klachten, astma, allergieën;
- chronische en levensbedreigende ziekten zoals reuma, auto-immuunziekten, multiple sclerose, hartklachten, kanker;
- processen van innerlijke groei, bewustwording en zingeving;
- kan in afgestemde vorm ook bij kinderen worden toegepast.

Als dit waar zou zijn, zou een groot deel van de gezondheidszorg de lier wel aan de wilgen kunnen hangen. De eerlijkheid gebiedt te vermelden dat een en ander als alternatieve (complementaire) therapie wordt gepresenteerd, maar alleen al de pretentie lijkt me voor de leek uitermate verwarrend. Sinds de wet van 1994 is de oude formule uit de wet van 1865 ("onbevoegd uitoefenen van de geneeskunde") geschrapt. Mits ze geen evidente schade aanrichten hebben dit soort wonderdokters vrij baan. We moeten er maar in berusten.

Zelftoegebrachte, georganiseerde domheid

JAN VAN DER WERFF (1939, Hilversum) is gepensioneerd omroepmedewerker; per 1 januari 2012 hoofdredacteur van 'De Vrijdenker'

Op de Atheïsmedag van 30 juni beantwoordde Herman Philipse na zijn lezing vragen uit de zaal. Een van de vragen kwam van iemand die een paar rijen achter mij zat. Wat deze vragensteller precies vroeg, weet ik niet meer, maar wel werd duidelijk dat hij niet in de evolutie geloofde. Herman Philipse ging er niet diep op in; hij verwees de vragensteller naar biologische deskundigen. Terecht volgens mij, want de vraag had nauwelijks iets met de lezing te maken.

Toen de koffiepauze aanbrak, zei ik tegen de vragensteller dat hij mijn boekje *Het zal je God maar wezen* eens zou moeten lezen, dan zou hij weten hoe de evolutie werkt. Binnen een

halve seconde wist ik dat ik me wat op mijn hals gehaald had. Evolutie was wetenschappelijke onzin! Er was geen enkel bewijs voor! De vragensteller was niet alleen. Ik bevond me tegenover ongeveer een half dozijn in donker pak gestoken twintigers van Turkse afkomst, die om het hardst riepen dat mutaties alleen maar slecht waren, dat er helemaal geen tussenvormen bestonden, dat Richard Dawkins allang als oplichter was ontmaskerd, enz. Als ik een argument wilde opbouwen, werd ik meestal al in de eerste zin onderbroken met vragen als: "Waar is het bewijs? ... Waar is het bewijs?" Na mijn volgende halve zin: "Waar is het fossiel? ... Nou, waar is het fossiel?" Stom

van mij natuurlijk: had ik alweer het fossiel van Lucy, de *australopithecus afarensis*, thuis laten liggen.

“Er zijn helemaal geen tussenvormen!”

“Die zijn er wel. De mensen stammen...”

“Waar zijn de fossielen?” “Wat heb je aan een half oog?”

“Als u mij nou eens laat uitspreken. Er zijn een heleboel voorouders van de mens bekend: verschillende soorten hominiden zoals *homo habilis* en *homo erectus*. Die werden weer voorafgegaan door verschillende soorten australopithecus. Daar zijn allemaal fossielen van. En zo'n 7 miljoen jaar geleden waren onze voorouders een aapsoort waar ook de chimpansees en bonobo's van afstammen.”

“Waar zijn die fossielen?”, “Waar zijn de bewijzen?”, werd er geschreeuwd. Ik merkte dat ik zelf ook al met schreeuwen begonnen was. Dit was zinloos. Ik wilde koffie in plaats van naar deze onzin te luisteren.

Het viel nog niet mee om naar de koffiekamer te komen. Ik voelde me als een Spaanse voetballer, omstuwd door boze Italiaanse fans. Ik merkte dat iemand de hele discussie stond te filmen. Er werd ook gefotografeerd. De eerste vragensteller duwde me een boek^{*)} in handen. “Ik wil u dit boek geven. U mag er mee doen wat u wilt, maar ik wil het u geven.”

Dat is aardig, dacht ik. “Ik zal u ook een boek geven,” zei ik daarom. Ik bereikte eindelijk de koffiekamer, pakte een van mijn boekjes en gaf het aan de man, die samen met zijn medestanders buiten de koffiekamer was blijven wachten. Toen moest er nog een foto gemaakt worden van ons tweeën, terwijl wij ons nieuwe boek lieten zien.

“Mag ik ook zo'n boek?” vroeg de man die tot dan toe alleen maar gevraagd had waar het fossiel was. “Jazeker, die kunt u aan een tafel aan het andere eind van de zaal kopen.” Hij was zwaar teleurgesteld.

Ik kon eindelijk koffie drinken, en dacht van het gezeur af te zijn.

Na afloop van de bijeenkomst moest ik nog iets met Anton van Hooff bespreken, en daar waren de donkere pakken weer. Anton was verstandiger dan ik en ging niet op hun argumenten in. Ook weigerde hij een boek aan te nemen. Ik kreeg van een ander groepslid weer een ander boek aangeboden. Toen drong het pas tot mij door (ik reageer wel eens vaker vrij traag) dat er verschillende boeken door verschillende leden van die groep werden weggegeven – of althans aangeboden. Hoe kan dat? Een groep jonge Turken allemaal strak in een donker pak – net zoals mormonen op bekeringspad – die gratis boeken weggeven? Hoe kan dat? Door wie worden ze betaald? Wie heeft ze gehersenspoeld?

Eigenlijk was het een zielig groepje. Ze hebben alleen een paar schijnargumenten uit het hoofd geleerd, die ze maar blijven herhalen. Zelf hebben ze nog nooit serieus nagedacht. Ze houden zichzelf dom. Een van hen probeerde mij ervan te overtuigen dat Richard Dawkins zelf ook twijfelde. Hij zou zelf gezegd hebben dat hij niet in een darwinistische wereld zou willen leven. Ik heb hem verteld dat Dawkins het resultaat van de evolutie inderdaad niet in alle opzichten bewondert, maar dat wij mensen door ons verstand te gebruiken morele maatstaven hebben kunnen ontwikkelen waardoor we niet volgens onze primitieve instincten hoeven te leven. Dan had hij nog wel een ander verhaal over Dawkins. Ook dat kende ik uit een van Dawkins' boeken. Een televisie-interview waarin hij lang zwijgt na een vraag: er was een andere vraag vóór gemonteerd in plaats van de oorspronkelijk gestelde vraag. Deze mensen hebben een paar vragen en verdraaide feiten uit het hoofd geleerd – of moeten leren – en blijven die maar herhalen. Zielig, maar niet ongevaarlijk.

Ik ben benieuwd of mijn boekje nog gelezen wordt. Als allah het wil wordt er misschien wel een fatwa over uitgesproken. Word ik toch nog rijk.

^{*)} Het gaat om het boek *Evolution Deceit* van Harun Yahya. Marcel Klein heeft zich ooit door de Nederlandse versie van dit boek en nog een ander boek van deze auteur heen geworsteld en ze behoorlijk uitvoerig punt voor punt weerlegd. U kunt dit lezen op:

Harun Yahya ontmaskerd! http://www.freethinker.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=59

Er staat geen wetenschap in de Koran.

http://www.freethinker.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=29

Het secularisme in de moderne tijd

FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, oprichter van de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP)

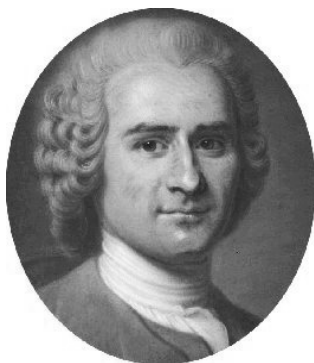
In de twee vorige series (Thales t/m Lucretius en Augustinus t/m Bruno) is aangetoond dat het seculiere denken in de Oudheid en de Middeleeuwen prominent aanwezig was. In deze derde serie zullen we laten zien dat het secularisme ook in de Moderne Tijd een grotere rol speelde dan men denkt en zelfs vanaf de ondergang van Rome via de Renaissance/Reformatie tot in onze tijd een opgaande lijn vertoont. Geschiedenis = Secularisme lijkt hiermee aangetoond.

Van de "modernen" zullen we bespreken: Descartes, Spinoza, Hobbes, Bayle, Meslier, Hume, d'Holbach, Fichte, Feuerbach, Bradlaugh, Nietzsche, Freud, Canabal, Russell, Sartre, Dawkins, Hitchens, Philipse, Condell, Cliteur, Onfray en Harris. Deze keer bespreken we d'Holbach en Fichte.

Paul-Henri d'Holbach

Paul-Henri Thiry, baron d'Holbach leefde in Frankrijk tijdens de Verlichting van 1723 tot 1789. Hij stierf in het jaar waarin de Franse Revolutie uitbrak. Zijn werk was niet alleen uitgesproken (absoluut) atheïstisch, maar ook zeer antiklerikaal en zeer antichristelijk in de lijn van Meslier. Net als deze laatste was hij terughoudend om te publiceren, bang voor de publieke opinie. Het was toen nog vrij gevaarlijk om je mening als atheïst en criticus op het geloof te laten blijken. Helaas is dat in sommige landen thans nog het geval. Meslier probeerde vervolging te ontkomen door na zijn dood te laten publiceren; d'Holbach deed dat door onder pseudoniem uit te geven of op naam van een ander; soms zelfs van overleden personen. Hij moet als één van de baanbrekers van het Verlichtingsdenken worden gezien. Hij heeft 500 artikelen toegevoegd aan de 'Encyclopédie', die hij hielp publiceren met mensen als Diderot, Rousseau, Voltaire en Montesquieu.

d'Holbach was tegen georganiseerde religie en vond in het algemeen, dat christendom de mens tot een vorm van zelfontkenning bracht. Hij nam het christendom kwalijk dat je niet van het leven mocht genieten, terwijl dat genieten van het leven nu juist zo belangrijk was. Niet alleen in materieel opzicht – hij hield van lekker eten en drinken – maar ook in geestelijk opzicht; net als Epicurus vond d'Holbach het noodzakelijk, om van het leven te genieten, omdat je anders in filosofisch opzicht nergens toe kwam.

Paul-Henri d'Holbach

Het heelal bestond uit slechts twee dingen: materie en energie; hierin volgt hij Demokritos en Hobbes na.

d'Holbach's kritiek begint al met de schepping en het paradijs:

“Door een slecht gedefinieerde toestand, die omschreven wordt als almacht, heeft god het heelal en onze wereld tevoorschijn getoverd uit het niets, om de mens als woonplaats te dienen.

Nauwelijks heeft de eerste mens het licht gezien of diezelfde god spant een valstrik. God hangt een verboden appel weg en laat de slang de vrouw overreden om er van te eten. Haar man krijgt ook een hapje. En op grond van deze gebeurtenis halen de man, de vrouw en hun nageslacht tot op de dag van vandaag zich een serie rampen op de hals, die hun weerga niet kent. Massale verdrinking, dood van eerstgeborenen, enz. God had spijt van zijn schepping en vond het

makkelijker om de menselijke soort door verdrinking te vernietigen dan om een alternatief te verzinnen. Een geringe overtreding van één individu leidt tot vervloeking van de gehele mensheid.

Maar de mensen blijken een taai ras. Door het optreden van Noach wordt de mensheid gered en krijgt van onze lieve heer een nieuwe kans. Na enige generaties is het echter weer fout, maar deze keer is god dermate onmachtig, dat hij zijn zoon stuurt. Zijn zoon wordt vervolgens op een afschuwelijke manier gedood door zijn eigen volk en ze nemen een nieuwe religie.

Hoe kan een christen goedheid toeschrijven aan zo'n god...?"

Als het gaat om 'ziel en zaligheid', betoogt d'Holbach, dan zijn mensen bereid om alles te verdragen. De eerste christenen doorstonden zelfs kruisigingen en voor de leeuwen geworpen worden, om maar niet van hun godsdienst af te zien. Toch zijn ze, zodra ze de macht hadden, zelf andersdenkenden gaan vervolgen. De priesters van een vervolgde sekte, bestaande uit armoezaaiers en zieken, wisten zich meester te maken van de Romeinse keizertroon en vanaf die dag was niemand meer veilig voor ze. De priesters leefden bijna altijd in onmin met elkaar en brachten hun agressie over op hun volgelingen en daarmee op alle volkeren. En ook op zichzelf en elkaar. Hun agressie gaat zelfs zover, dat een stervende zichzelf eerst zondig moet verklaren, voordat men hem wil vertroosten.

Christendom is ook, gaat d'Holbach verder, een gewoonte. Tijdens onze eerste kinderjaren hebben we namelijk geen enkel geestelijk verweer tegen de indrukken die men ons van god tracht te geven. Later in ons leven, wanneer we wel over oordeelvermogen beschikken, zit het al zo diep in ons, dat het te laat is. Merk op, dat hij hiermee vooruitloopt op Freud. Daardoor kan het zijn, dat religies zich duizenden jaren konden handhaven. Dawkins noemt dat een "meme".

d'Holbach is het met Spinoza, Meslier en Bayle eens, dat de moraal alleen maar gevonden kan worden door de rede en de filosofie. En dat een moraal, gebaseerd op christendom, juist tot een decadente moraal leidt; in die zin dat christelijk denken de mens een slecht gevoel over zichzelf geeft in plaats van een goed gevoel. Nietzsche werkt dit idee later uit in 'Genealogie der Moraal' en Freud behandelt het ook. De moraal die christenen

wordt aangeleerd is onheus, tegennatuurlijk, onpraktisch, tegen het leven gericht, doet de mens aan de rede twijfelen en maakt mensen tot slaven. Hun geestkracht wordt gebroken en ze komen vijandig tegenover elkaar te staan met een vijandigheid die bijna altijd tot disproportioneel bloedvergieten leidt. En volkomen zinloze bezigheden waar niemand wat aan heeft; bidden, tempels bezoeken, boete doen en zich onthouden van genot noemen ze goed leven! Ondanks deze aantoonbare morele perversiteiten durven de volgelingen van deze volstrekt immorele godsdienst ook nog te beweren, dat er zonder religie geen moraal zou zijn. En bovendien, waarom bemoeien ze zich eigenlijk met de moraal, als ze deze wereld alleen maar als een doorreisplaats beschouwen?

Eén van de belangrijkste werken van d'Holbach heet: 'Het Christendom Ontsluierd'; hierin doet hij net alsof hij met god spreekt, als 'filosofen onder elkaar': *"U bent het natuurlijk met me eens dat het in beginsel goed is om de religie in het algemeen en uw religie in het bijzonder te onderwerpen aan het tribunaal van de rede. U heeft toch ook, als u kijkt naar de gruweldaden die de christelijke onverdraagzaamheid over de mensheid heeft uitgestort. U aanvaardt dat uw religie gevestigd werd op een bloeddorstige god. U aanvaardt dat een bloeddorstige god leidde tot een bloeddorstige religie.*

U aanvaardt dat een religie die gevestigd is op bedrog, natuurlijk een eeuwige twistappel is."

d'Holbach eindigt dan met:

*"Laten we het christendom ontsluisen,
Laten we haar ware kwaadaardige aard laten zien,*

Laten we haar bronnen onderzoeken,

Laten we haar principes analyseren,

Laten we haar volgen in haar pogingen verder op te rukken..."

Johann Gottlieb Fichte

Johann Gottlieb Fichte bracht het grootste deel van zijn leven door in Jena en Berlijn, van 1762 tot 1814. Hij ontwikkelde een filosofie over wat het 'Ik' nu eigenlijk was. Eigenlijk is het een kennistheorie, zoals we er al een aantal zijn tegengekomen. Zelf noemde hij het zijn "*Wissenschaftslehre*". Hij omschrijft het 'Ik' als datgene, waarbinnen de werkelijkheid zich afspeelt. Het 'Ik' kan niet denken, zonder aan 'iets' te denken. Je kunt alleen dingen waar-

nemen, die niet bij jezelf horen. Je kunt alleen dingen die iets fundamenteel anders zijn dan jezelf, waarnemen. Het 'Ik' omvat dus de hele werkelijkheid, het creëert niet alleen zichzelf, maar ook de natuur en de kosmos. De kosmos dus de hele werkelijkheid om het 'Ik' heen, is volgens Fichte slechts een 'emanatie' van het ego. Dingen bestaan alleen, als ze door iemand gedacht worden. Hij noemt de kosmos het 'niet-Ik'. En anders dan het 'Ik', leidt het

slechts een relatief bestaan, terwijl het 'Ik' absoluut is.

Dit is niet een hypothese, stelt Fichte, maar een onontkoombare waarheid. De hele werkelijkheid was uit dit principe te herleiden en moest daar ook uit herleid worden. Merk op dat het eigenlijk een vorm van het cartesische 'Cogito' is: je kunt aan alles twijfelen, behalve aan jezelf. Fichte's filosofie lijkt op het eerste gezicht extreem, maar later, als we de kwantumtheorie als kennistheorie beschouwen, zullen zijn standpunten minder vreemd lijken. Hij vond het 'Ik', dat alles wat er in het heelal was omvatte, dermate godde-

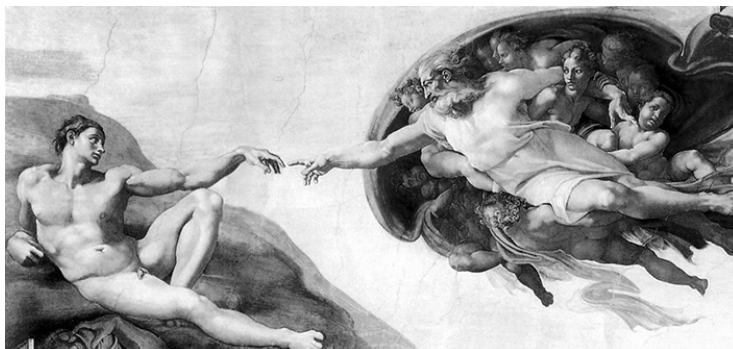
Fichte

lijk, dat het daardoor onmogelijk was dat er ook nog een god, buiten dat goddelijke 'Ik' kon bestaan. Ook het idee 'god' kon niet bestaan zonder dat het door het ik werd gedacht. God bestond dus niet, vond Fichte. Het was voor het eerst, dat op zo'n ondubbelzinnige manier het bestaan van god ontkend werd. Spinoza en Bayle hadden zich nog een beetje voorzichtig uitgedrukt. Meslier en d'Holbach hadden respectievelijk na hun dood en onder pseudoniem gepubliceerd, maar Fichte stelde het gewoon. Er brak een storm van protest los, het kostte hem zijn betrekking als hoogleraar en hij moest de stad verlaten.

(voor geciteerde denkers zie: **Atheïstische Canon** op <http://www.atheistischebeweging.nl>)

In Memoriam Ans Spigt-van Blijenburgh (1921-2012)

Op 12 juli overleed toch nog onverwachts Ans Spigt-van Blijenburgh, humanistisch opvoedster op papier en in de praktijk, en lid van De Vrije Gedachte. Ans, weduwe van de in vrijdenkerskringen bekende Piet Spigt, werd tijdens de uitvaartbijeenkomst door haar drie dochters gememoreerd als een moeder die, weliswaar van huis uit streng godsdienstig, op een humanistische wijze haar kinderen opvoedde. Dat wil zeggen een warme, vrije maar ook op eigen verantwoordelijkheid gerichte opvoeding. Voor Ans verbeeldde *De Schepping van Adam* (1511) van Michelangelo in de Sixtijnse kapel in Vaticaanstad goed haar loskomen van de godsdienst.

Ans is ondermeer bekend van haar columns in het vrouwenblad *Margriet* en het verenigingsblad *Humanist* van het Humanistisch Verbond. Haar 'kursiefjes' in *Humanist*, die zij tot 1979 ruim 17 jaar vulde, werden geroemd om hun menselijke aard omdat ze de lezers van dit zeer serieuze blad liet meeleven met het wel en wee van een gewoon (humanistisch) gezin, met de kat, met de schildpad en de bejaardenclub. Daarnaast gaf ze in haar rubriek de lezers van *Margriet* – op voor toen vrijmoedige wijze – advies over ondermeer relatieproblemen.

Tijdens de afscheidsbijeenkomst op 18 juli dacht ik met bewondering terug aan deze sterke en zelfstandige vrouw aan wie ik op 14 oktober 2006 het eerste exemplaar van de bundel *God noch autoriteit, geschiedenis van de vrijdenkersbeweging in Nederland* kon aanbieden. Dat deed ik ter nagedachtenis aan haar man Piet Spigt (1919-1990), uitnemend vrijdenker en verspreider van het gedachtegoed van het vrijdenken. Is het overigens niet tijd voor een gedegen boek over deze belangrijke humanist en vrijdenker?

Bert Gasenbeek

Het verschijnsel mens

WIM DE LOBEL (1927, Rotterdam) timmerman/aannemer, mederedacteur anarchistisch tijdschrift De AS, autodidact filosofie en cultuur

De Eeuwige Generatie

De verketterde eerste kerkvader en filosoof Origenes (± 185-254) heeft de stelling geponeerd van *De Eeuwige Generatie van de Zoon door de Vader* en plaatste dienaangaande de Christusfiguur, waarin de eeuwige waarheid in abstracto is verondersteld, buiten de tijd. Dit wil dus zeggen dat zelfs bij de kerkvaders het beeldend denken zich intellectualiseerde. Origenes heeft aan de joodshellenistische filosoof Philo van Alexandrië (± 20 v.o.j.-50) de *Logos-idee* ontleend, die door de Stoïcijnen als de *Redekiem* (Spermatikos) wordt gedefinieerd. Deze mystieke ofwel filosofische gedachte wordt door de roomse kerk niet geaccepteerd maar afgewezen.

Rond het begin van onze jaartelling floreerden in Alexandrië filosofische scholen of genootschappen, waaronder de Hermetische. Het Hermetisme werd ook wel de heidense gnosis genoemd vanwege de Hellenistische invloeden.¹⁾ Zo waren er ook joodse gnostische sekten. Philo noemde de Therapeuten in Egypte de geneesheren van de geest. Ook de Essenen vergeleek hij met de genezers van de geest. Philo heeft er ook op gewezen dat de Essenen niet in steden woonden, maar zoals hij het noemde 'dorpsgewijs'. Zij leefden een teruggetrokken bestaan. Bekend is de nederzetting Qumran, gelegen bij de noordwestelijke oever van de Dode Zee. Daar leefden de Essenen in afzondering en in gemeenschap van goederen. Dat zien we ook bij de latere gnostieke en oerchristelijke gemeenschappen die op dezelfde leest waren geschoeid. Die erkenden veelal de wereldse en kerkelijke autoriteiten niet en weigerden om wierook te branden voor de keizer.

De al in de 2de eeuw v.o.j. vervaardigde zogenaamde Dode Zee rollen,²⁾ waarvan in 1947 een aantal in diverse grotten is gevonden, vestigden weer de aandacht op die gnostici van toen. Zij werden de *Zonen van het Licht* genoemd, verwickeld in een 'kosmische' strijd met de *Zonen van de Duisternis* en dat wijst op Perzische invloeden. 's Morgens in de vroege traden zij naar buiten en begroetten de

opkomende zon. Het bij opgravingen in Pompeii gevonden bekende beeld 'De dansende Faun' zien we ook een dergelijke groet brengen aan de onoverwinnelijke zon: "Heil Sol Invictus!"

Tevens is er verband te leggen tussen evangelisch denken en dat van de Essenen. Bijvoorbeeld in Joh.12:36: "Geloof in het licht, opdat gij kinderen (zonen) van het licht moogt zijn." Ook is er bij de Essenen sprake van een niet te definiëren *Leraar der Gerechtigheid*, zoals bij de Hermetici de *Hemelse Mens* de blauwdruk is van de ideale mens. Ook in de joodse mystiek, de Kabbala, is daarvan sprake bij de Zoon van de allerhoogste Kether (= kroon), Chokmah (= goddelijke of menselijke wijsheid), de *Spiritus Mundi*. De Latijnse schrijver Gaius Plinius Caecilius Secundus (bijgenaamd Plinius minor, d.i. de Jongere) (ca. 61-113) noemde de Essenen *een eeuwig volk zonder geboorten*. Hun voortplanting bestond uit het doorgeven van gedachten en wijsheden. Zij vormden dus niet een godsdienstige sekte maar hielden zich bezig met wijsheidsdenken.

De Evangelische Jezusfiguur, de *Zoon des Mensen*, wordt wel afgeschilderd als verwant aan de Essenen. Dit zou dan betekenen dat Jezus in zijn Christuswording, als *Unio Mystica*, de eeuwig levende waarheid verbeeldt. Als God de Zoon komt de abstracte goddelijke ofwel universele waarheid tot openbaring in de mens: Het goddelijke is mens geworden en manifesteert zich begripmatig als *De Eeuwige Generatie*.

De tweede eeuw kenmerkte zich door een overvloed en verscheidenheid van christelijke literatuur. Tientallen christelijke gemeenten manifesteerden zich. Steeds vaker werden er concilies of synoden gehouden. Op den duur domineerde de Roomse gemeente als de katholieke kerk. Op de zeven kerkelijke concilies die zijn gehouden en zich vanaf 325 over vier eeuwen uitstrekten, is de rooms-christelijke dogmatiek tot stand gekomen. De *triniteitsgedachte*, God de Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest, werd als kerkelijk *dogma* vastgelegd. De aanvankelijk als abstract gedachte Christusfiguur, als God de Zoon, werd gepersonifieerd en gehistoriseerd waardoor religie als

wijsheidsdenken werd ge vulgariseerd tot een dogmatische godsdienst. Andersdenkenden werden als ketters vervolgd en uitgestoten. Op het concilie van Constantinopel in 553 werd over Origenes, dus 300 jaar na zijn dood, alsnog de banvloek uitgesproken.³⁾

Reflectie en zelfbevestiging

Religie dienen we te onderscheiden van godsdienst. Religie behoort tot de categorie van het *Zijn* dat de universele verbondenheid van werkelijkheid en de mens veronderstelt. Dit aanvankelijk Griekse kosmopolitische *beseft* manifesteert zich in de kunst, de filosofie, in woord en geschrift, als een culturele neerslag vanuit het bewustzijn van de menselijke geest. Het religieuze kosmische besef is een zich met alles verbonden voelen. In het bewustzijn vallen *microkosmos* en *macrokosmos* samen, weerspiegelen elkaar. Als ineenzijn is het te typeren met de begrippen *mannelijk* en *vrouwelijk*. De ontvankelijke werkelijkheid – het vrouwelijke – komt in haar scheppend vermogen – het mannelijke – tot zelfherkenning. De waarheid over de werkelijkheid wordt gesymboliseerd in de geboorte van het mannelijke Christuskind. De evangelische gedachte is dan ook het hoogtepunt van het Antieke mysteriedenken.

Deze belevingswereld is in de godsdienst omgebogen tot een platvloerse geluksleer die in het teken staat van het *hebben*, hier en nu, met als klapstuk een voortzetting van het aardse leven in een zogenaamd hemels hiernamaals. Godsdienst is in concreto geen cultuur meer, maar toegespitst op het bestaan van alledag, dat wordt gekenmerkt door individueel wensdenken. De godsdienstige menservaart dan ook in onderdanigheid een persoonlijke god *buiten en boven* zich. Door gebed en gedrag tracht hij die alles bestierende macht goedgunstig te stemmen.

De mens als individu en eindig wezen kan zich aan het lot dat hij komt te sterven niet onttrekken. Toch is te stellen dat de mens als mensheid, dus als bewustzijn, onsterfelijk en van alle *eeuwigheid* is. De evolutie van de werkelijkheid die zich steeds weer voltrekt op de planeten in het heelal en culmineert in de mens tot zelfbewustzijn, komt in het brein al denkend tot ontwikkeling. Tijdloos reflecteert en openbaart de werkelijkheid zich al spiegelend in zichzelf. Het bewustzijn en het denken, dat zich manifesteert in en aan de mens, genereert zich in eeuwigheid. De wereld van de verschijnselen staat in het teken van begin en einde, doch vanuit het kosmisch gebeuren op zich is alleen maar tot een eeuwige herhaling en een *eeuwige wederkeer* te concluderen.

Logisch beredeneerd is te spreken van de waarachtige werkelijkheid. Waarheid dienen we dan te definiëren als *zijn zoals het is*. De werkelijkheid, *het al*, verhoudt zich polair tussen ongekend en gekend zijn. Het *heelal* is dubbel en dat manifesteert zich in concreto en abstracto in *weerspiegeling*. Die reflectie culmineert in de hersenactiviteit van de mensheid als opperste en uiterste mogelijkheid in het kosmisch gebeuren, namelijk als *bewustzijn*, *doordenking* en *zelfbewustzijn*. De cultuurstadia vertonen de lijn waarin de ontwikkeling van het bewustzijn zich manifesteert en ook de filosofie, de religie, de kunst en de wetenschap zijn daarvan een neerslag. De werkelijkheid in haar kosmische kringloop weerspiegelt zichzelf in het menselijk bewustzijn. In feite komt de werkelijkheid in haar menswording tot zelfherkenning in het vragende bewustzijn. De werkelijkheid, *het heelal*, en daaraan gekoppeld de vraag van hoe en waarom het is zoals het is, komt middels de wetenschap en de filosofie tot herkenning en *zelfbevestiging*.

Theologisch gesteld is te zeggen dat de ‘goden’ noodwendig de mens moesten scheppen om zichzelf te kunnen openbaren, of te weerspiegelen. In het eerste boek van het Oude Testament, Genesis 1:26-27, lezen we dan ook dat de goden zeiden: “Laat ons mensen maken naar *ons* beeld en *onze* gelijkenis”, dus een afspiegeling. Nu merkt de gnostieke Johannes in zijn Evangelie in het Nieuwe Testament op, 1:18: “Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft verklaard.” Enerzijds wordt er dus gesteld dat de gelijkenis God en de mens berust op een niet zichtbaar zijn. Anderzijds staat er in de aanvang, in Joh.1-1, dat God identiek is aan het woord, *de Logos*, dus alleen maar is te verklaren en te begrijpen. Verder staat in Joh. 4:2-3: “God is geest en waarheid”, dus alleen vanuit de geest, het denken, kan de mens samenvallen met het waarachtige. Dit samenvallen, gezien als een gelijkenis, noemt Johannes de *Heilige Geest* deelachtig worden: 1:32-33. Als de Farizeeën aan Johannes de Doper vragen wie hij dan wel is antwoordt hij hen (1:23): “Ik ben de stem die roept in de woestijn.” Dit is een vergelijking, want de woestijn is namelijk de natuur gedacht naar zijn abstractie. Alleen vanuit de abstractie van de geest kan de mens het koninkrijk Gods ingaan (Joh. 3:5). Het koninkrijk Gods betekent niet meer dan de innerlijke

waarheidsbeleving vanuit het *begrip* of *beseffen* en dat is dus geen plek waar dan ook gelegen. Slechts in de menselijke schedel, het brein, kan de koninklijke waarheid zich manifesteren. Trouwens, de berg Golgotha betekent *schedelplaats* en wordt ook in de vier Evangelien zo genoemd. De waarheid wordt als onverwoestbaar getekend in de verrijzenis van Christus en dat is de gedachte van de opstanding en herleving van het eeuwig ware.

Vergissen wij ons niet door lichaam en geest te scheiden, omdat de werkelijkheid niet opgaat in eenzijdigheid. “Het woord is vlees geworden,” zegt Johannes (1:14): lichaam en geest zijn een. In de tekst 1:15 is sprake van De Eeuwige Generatie: “Die na mij komt is voor mij geworden, want hij was eer dan ik.” Steeds weer wordt er op gewezen dat de waarheidlievende, dus filosofische, mens wandelt in eeuwigheid.

Het verschijnsel mens

De Franse filosoof en jezuïet Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) heeft in zijn verhandeling *Het verschijnsel mens* ook de gedachte van een kosmisch bewustzijn uitgewerkt.⁴⁾ Naast zijn professoraat in de fysica studeerde hij ook vakken als geologie en paleontologie en dat bracht hem onvermijdelijk op het terrein van de evolutieleer. Deze tak van wetenschap had Chardin aan het twijfelen gebracht over de historische Adam, het paradijs en de erfzonde. Hij was overigens ook betrokken bij de archeologische vondst in China van een schedel van de Pekingmens, ook wel de *Sinanthropus* genoemd. Hoewel pas na zijn dood tot publicatie van zijn werken werd overgegaan, was in vakkringen genoegzaam bekend hoe hij over de schepping dacht. In 1950 werd hij uit voorzorg door het Vaticaan uit Frankrijk verbannen. Hij vertrok naar Amerika waar hij na een arbeidzaam leven na vijf jaar zou komen te overlijden in New York.

In feite heeft Chardin de filosofie van Plato, Spinoza en Hegel wetenschappelijk onderbouwd. Ook hij ging uit van de belangrijkheid van de mens in het kosmisch gebeuren. Zijn werk noemde hij een “fenomenologie van het kosmische.” De fysica is ondergeschikt aan het leven en het merg van het leven is de drijfkracht van het opstijgend bewustzijn. Het is een “kosmische oprolling en organische terugbuiging in zichzelf”. Hij noemt dat: ‘de vleesgeworden God’. De zich ontvouwende evolutie is als een rollende sneeuwbal. In zijn werk verwijst hij naar de theoloog en filosoof, de dominicaan Nicolaas Cusanus die de gedachte uitte: “Onder de krachten der liefde zoeken de delen der wereld elkaar.” Dat is de liefde-energie waarover ook Plato al had gesproken. Het kwaad, dat zijn de mislukkingen, want: “Het epos van de mens is een kruisweg.”

Chardin beschrijft in het voetspoor van de gnostiek een christelijke kosmologie. Zijn boodschap is dat de mensheid de haar omringende energieën dient te doorschouwen om ze begripmatig onder een noemer te brengen. Deze ontplooiing kent geen grenzen en onze ‘wetensdrang’ zal nooit helemaal kunnen worden bevredigd. Merkwaardig is dat hij God, net als Spinoza,⁵⁾ onpersoonlijk definieert en spreekt van een Christusenergie: “De energie is de nieuwe geest, de nieuwe God,” zegt hij en, “Het onpersoonlijke staat dus aan de beginpool (Alpha) en aan de eindpool (Omega) van de wereld.” De mens als zelfbewustzijn en microkosmos valt begripmatig samen met de macrokosmos. Begrip betekent niets anders dan dat de mens als zelfbewustzijn, en dus als vrijdenker, de werkelijkheid als waarheid in helderheid vertegenwoordigt. Vanuit de intuïtie is deze mens evangelisch oorspronkelijk ook getekend in de figuratie van Jezus Christus die in het Johannes Evangelie als de Logos wordt aangeduid.

Noten

1) Hermes Trismegistus. *Pater Philosophorum*. Tekstgeschiedenis van het Corpus Hermeticum; Tentoonstelling in de Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam, 1990.

- Corpus Hermeticum; Ingeleid, vertaald en toegelicht door Dr. R. van den Broek & Dr. G. Quispel. In de Pelikaan, Amsterdam, 1996, 4de druk.

- Asclepius; Ingeleid, vertaald en toegelicht door Dr. G. Quispel, In de Pelikaan, Amsterdam, 1996.

2) De rollen van de Dode Zee; Ingeleid en in het Nederlands vertaald door Dr. F. Garcia Martinez en Dr. A.S. van de Woude. Kok, Kampen / Lannoo, Tiel, 1995, 2 delen.

3) W. Jansen, *Geschiedenis der wijsbegeerte*; 4 delen. W.J. Thieme & Cie, Zutphen, 1921.

- Dr. Th. C. Vriezen & Dr. A.S. van der Woude, *Literatuur van Oud-Israël*; Servire, Katwijk, 7de druk, 1973.

4) Pierre Teilhard de Chardin: *Het verschijnsel mens*; Het Spectrum/Aula, Utrecht/Antwerpen, 1966

5) Wim Klever, *Definitie van het Christendom*. Spinoza's *Tractatus Theologico-politicus* vertolkt en toegelicht; Eburon, Delft, 1999.

Own Fire

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflict-analyse en -management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Zelfmoord is voor sommige categorieën terroristen geen ongebruikelijk verschijnsel. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten: het uiteindelijk doel wordt dichterbij gebracht en de dader wordt in de hemel beloond, al dan niet met 72 maagden. Helaas blijkt zelfmoord minder profijtelijk voor de geregelde krijgsmacht en zeker de krijgsmacht van de Verenigde Staten.

Het gaat hier niet om een politieke misdaad, maar het om het beëindigen van een als onleefbaar ervaren persoonlijke situatie. Inmiddels kan welhaast van een epidemie gesproken worden. Ongeveer 4600 zelfmoorden van veteranen elk jaar en nog eens één actief dienend militair per dag is een verlies dat verre opweegt tegen het aantal gesneuvelden in gevechtssituaties. Ieder tachtig minuten pleegt een veteraan zelfmoord, dat wil zeggen: achttien per dag. Het gaat nu niet om slachtoffers van ‘friendly fire’. Hoewel ook dat aantal veelal hoger ligt dan men geneigd is aan te nemen. Het gaat om ‘own fire’, zelfdoding door mensen die geen oplossing meer zien voor hun problemen. Misschien zijn er wel voldoende diensten om hen op te vangen, maar de stap naar die opvang – als die er voldoende is – wordt niet gemaakt. Er zijn mensen, die zorg zoveel mogelijk proberen te mijden. En dat geldt zowel voor de Amerikaanse als bijvoorbeeld ook voor de Nederlandse situatie. Alhoewel, de vraag blijft toch nog of er voldoende geld en personeel beschikbaar is om aan de stijgende vraag naar hulp te voldoen. “*We have a crisis in the military*”, aldus generaal Peter Chiarelli b.d., een van de belangrijkste bestrijders van suicide in de Amerikaanse krijgsmacht. Hij wijst in dit verband ook op een tekort aan financiële en personele middelen.

Het grootste gevaar voor de Amerikaanse militair is niet de bermbom maar hij- of zichzelf. Hoe kan het toch dat militairen, zo zeer getraind om onder zware omstandigheden zichzelf te blijven en opdrachten uit te voeren, na verloop van tijd die kwaliteit kwijt zijn? Of zou het zo zijn dat juist die houding van ‘Ik kan het zelf wel’ mede debet is aan het niet op tijd vragen van hulp? Misschien is het laatste wel het geval. Maar ook als dat zo is, schort er het een en ander aan de opleiding en aan de

directe nazorg. Hoe kan het anders dat nog eens een veelheid aan Amerikaanse Irak- en Afghanistanveteranen dakloos en/of verslaafd aan alcohol of drugs is, dan wel het pad van de misdaad is opgegaan.

De Amerikaanse krijgsmacht, bestaande uit beroepspersoneel, maakt een gering percentage van de bevolking uit (1%), zij het dat die ene procent van de bevolking wel verantwoordelijk is voor 20 procent van alle zelfmoorden in de Verenigde Staten. Het wel en wee van de één procent van de bevolking is niet, zoals bij een dienstplichtigenleger, voor de gehele bevolking, in al zijn geledingen, een aanhoudende zorg. Men is wel trots op de krijgsmacht, vergaapt zich op legerdagen aan materieel en vaardigheden, maar ligt niet wakker van de problemen die een deel van de militairen en oud-militairen ondervinden. Voor Nederland bestaan er geen harde cijfers: er bestaat geen registratie van zelfdoding bij veteranen en militairen. Minister Hillen heeft wel een onderzoek naar de mogelijkheden van een onderzoek toegezegd. Het wachten is op de uitslag daarvan. Dat oude onderzoeken, als die naar Bosnië-veteranen geen bijzondere resultaten hebben opgeleverd, zegt uiteraard niets over de uitkomst van een onderzoek naar een representatieve steekproef uit alle veteranen. Het is te hopen dat een dergelijk onderzoek er inderdaad komt, zodat mede op basis van die gegevens de eventueel noodzakelijke hulpprogramma's kunnen worden opgezet. Dat sommige veteranen niet uit zichzelf bij hulpdiensten

gen. P. Chiarelli b.d.

aankloppen is geen reden hen te negeren, maar juist aan die problematiek gerichte aandacht te besteden. In een aantal gevallen is het goed niet het voorbeeld van ‘de grote bondgenoot’, de Verenigde Staten, te volgen. De kwestie van de zelfmoordepidemie bij de krijgsmacht en veteranen is daar een van.

Mona Keijzer, Christenen in de Tweede Kamer

JAN VELDEERS, Borculo

Mona Keijzer staat nr. 2 op de kandidatenlijst van het CDA. Met behulp van god denkt ze het wel te redden, net als de andere christelijke kandidaten. Wat een infantiliteit om zo te denken. Met haar niveau – juridische opleiding, advocaat en wethouder – verwacht je toch een andere instelling.

In de voortreffelijke EO-documentaire *History of Christianity* vertelt de narrator over de Eerste Wereldoorlog. Hier vochten Engelse protestanten tegen Duitse protestanten. Allen baden tot god om hun leven te sparen, maar god was nergens, hoewel er miljoenen zijn gesneuveld.

In de Tweede Wereldoorlog hebben velen in de concentratie- en vernietigingskampen gebeden tot hun god, maar god was nergens. God stond kennelijk aan de kant van de nazi's, want op hun koppelriem stond Gott mit Uns.

Ik denk aan het gedicht van J.H. Leopold (1865-1925), *VROOMHEID*, waarin hij zegt:

*Christenen, Joden, Parsen, Moslemin,
zij dolen allen; voor wie toe wil zien,
vervalt de gansche menschheid slechts in tweeën,
twee soorten enkel worden er ontdekt:
intelligente mensen zonder vroomheid
en vrome mensen zonder intellect.*

Aan de lezers van De Vrijdenker

In het juninummer van 2012 is het verzoek om eenmalige financiële steun voor de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) afgedrukt. De actie om extra financiële middelen te verwerven heeft 500 Euro opgeleverd. Daarvoor willen we eenieder die een bijdrage geleverd heeft langs deze weg bedanken.

Om u op de hoogte te houden van onze stappen geven hierbij een korte toelichting. Met de verworven gelden konden we nog niet deelnemen aan de komende verkiezingen van 12 september. Wel zullen we onze politieke naam laten registreren bij de Kiesraad. Hiermee zijn we dan als officiële politieke partij geregistreerd en kunnen we ons richten op de eerstvolgende verkiezingen.

Verder zijn we als partij samen met het Atheïstisch Verbond van plan om voor de komende Tweede Kamerverkiezingen van 12 september 2012 te komen met een Atheïstisch Seculiere Kieswijzer. Wij gaan de 21 deelnemende partijen hun 'Atheïstisch Seculiere' maat nemen. Over de resultaten zal begin september op onze website (www.atheistischseculierepartij.nl) nader worden bericht onder het motto *Kies met Rede*.

Namens het bestuur van de ASP
Hans de Vries, voorzitter
Atheïstisch Seculiere Partij
Een partij met rede

Thierry Baudet fantaseert er stevig op los

ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer en oud-hoofdredacteur De Vrije Gedachte

Historicus, journalist en schrijver Thierry Baudet schrijft dezer dagen onder meer een column in de NRC – en ongetwijfeld nog op een boel andere plaatsen. Eerder beweerde hij al (NRC 23 juni) dat vooral de Europese eenwording tot oorlog zou leiden. Was het niet Goebbels die voor het begin van de laatste oorlog een verenigd Europa schetste? Baudet vertelt er niet bij dat het de nazi's helemaal niet ging om een mooi vergezicht van een verenigd Europa. Zij waren van meet af aan bezig met Lebensraum voor het Herrenvolk. Baudet maakt zich schuldig aan grote-stappen-snel-thuis-geleuter.

In de NRC van 29 juni verklaart hij doodleuk dat de crisis geen gevolg is van een onvoorziene weeffout maar dat de technocraten die de muntunie stichtten, wisten dat een politieke unie op dat moment niet haalbaar was maar dat die er vanzelf zou komen op het moment dat er een diepe crisis zou ontstaan. Uit angst voor nog slechtere tijden zou het volk wel akkoord gaan met overhevelen van bevoegdheden aan Brussel.

Baudet betreurt het einde van de natiestaat maar geeft niet aan waarom die natiestaat een zegen voor de mensheid zou zijn. En over de vaderlandse politiek fantaseert hij verder: PVV en SP vertegenwoordigen in de rechter- en de linkerflank in het Nederlandse politieke landschap maar ofschoon beide niet veel met Europa op hebben, wil in ieder geval de SP niet met de PVV samenwerken. “De aanval op de natiestaat leidt zodoende tot een ontvruchting van de politiek en een uitholling van de parlementaire democratie”, aldus Baudet.

Zo zout heb ik het toch nog niet vaak gegeten. Ik zal zijn zopas verschenen boek *De aanval op de natiestaat* maar eens gaan lezen. Misschien dat ik het dan beter begrijp. Wat ik vooralsnog niet gewaar word uit de fantasieën van Baudet is hoe hij een terugkeer naar de natiestaten voor zich ziet. Hoe ontmantelen we de Euro zonder dat we er allemaal straat- en straatarm van worden? En gemakshalve gaat hij er ook maar even aan voorbij dat Griekse

douanebeambten inmiddels het MK-teken van voertuigen uit Macedonië afstickeren omdat ze dat zien als een provocatie; die Macedoniërs zijn heimelijk uit op het inlijven van de gelijknamige Griekse provincie. En wat te denken van de Serviërs? Zonder Europa en zonder hun

eigen wens om tot de EU toe te treden, zouden de schermutselingen met buurstaten daar niet van de lucht zijn geweest. Ik durf te beweren dat zonder Europa er talloze regionale conflicten zouden zijn uitgebarsten. Er zijn altijd meer dan genoeg onverantwoordelijke politici te vinden geweest die het volk weten op te zwepen tot wapengekletter. Nee, het beeld van Baudet wil mij vooralsnog niet overtuigen.

Veel interessanter is het Zwitsers recept van Paul Donovan, econoom van de UBS bank in Zwitserland. In de NRC van 28 juni stelt hij voor dat alle EU-landen de eerste tien procentpunten van hun BTW aan een centrale Europese autoriteit afstaan zodat in de hele EU-zone met die gelden een deel van de werkloosheidsuitkeringen kan worden gefinancierd. Hij ziet twee voordelen: de Europese burger betaalt liever een percentage van de betaalde BTW dan een percentage van zijn netto inkomen aan Europa. En daarnaast is het een zichtbaar en eenvoudig te begrijpen signaal van solidariteit. Ik vind dat een heel interessant idee. Of het haalbaar is en werkt, ik weet het niet, maar het is de moeite waard zo'n idee verder uit te werken.

Thierry Baudet

Atheïsme in India

ANTON VAN HOOFT (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van De Vrije Gedachte www.devrijegedachte.nl

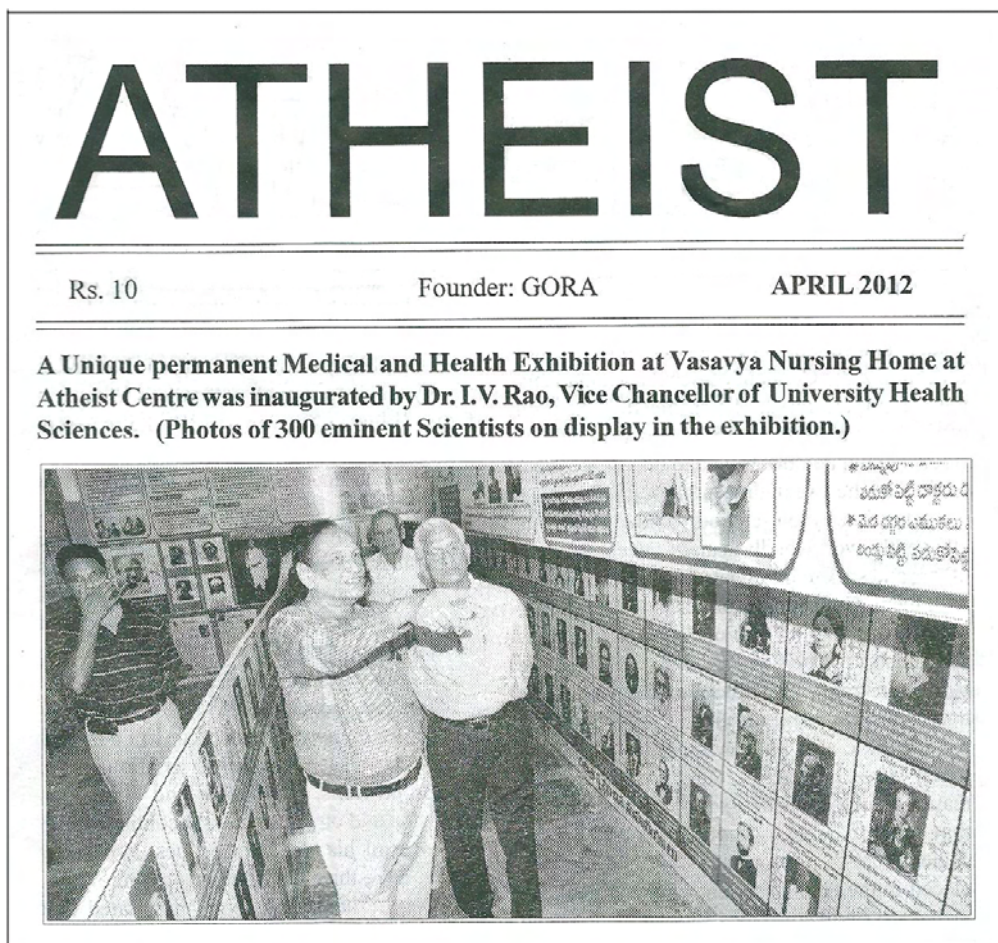
Het meest exotische tijdschrift dat af en toe bij De Vrije Gedachte binnenkomt, is ongetwijfeld *Atheist*, een uitgave van het *Atheist Centre* in Vijayawada in India. We krijgen dit blad in ruil voor *De Vrijdenker* – je vraagt je af wie in Vijayawada Nederlands kan lezen. Maar goed: als teken van internationale solidariteit van godvrijen heeft het ruilabonnement zijn waarde.

Op mijn bureau ligt het nummer 38.4 van april 2012. Het is vooral gewijd aan de opening van een fototentoonstelling in het Atheïstisch Centrum over de geschiedenis van de geneeskunde. Een speciale sectie is gewijd aan de ‘Mythe van Mirakels’.

Verder bevat het blad een artikel van Paul Kurtz, ‘the prominent American skeptic and secular humanist.’ Hij zingt daarin de lof van Saraswathi Gora (1912-2006), de aartsvader, begrijp ik, van het Indiase atheïsme.

Uit het blad en uit de webstek www.atheistcentre.in is op te maken dat de Indiase godvrijen een strijd tegen de bierkaai leveren: godsgeloof en kastensysteem staan een tolerante, seculiere maatschappij stevig in de weg. Men is er trots op een atheïstisch huwelijksceremonieel te hebben geschapen dat de kastenscheiding doorbreekt.

In de eerste decennia van India’s onafhankelijkheid vormden de marxisten sterke bondgenoten, maar deze en andere wereldse krachten zijn op hun retour: godsgeloof is immers zoveel verleidelijker dan de rede.

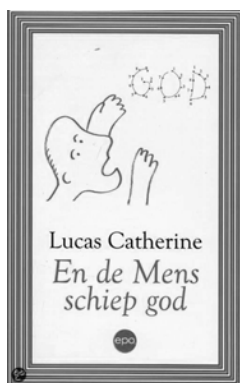
Boeken

En de Mens schiep god

MARCEL KLEIN (1972, Stadskanaal) redacteur De Vrijdenker

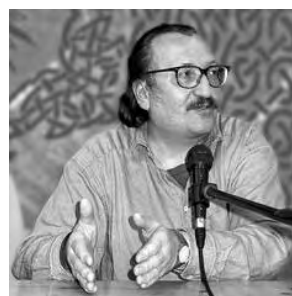
Het is al weer jaren geleden dat ik me interesseerde voor boeken die louter gericht zijn op het bekritisieren van de godsdienst. Wie veel van deze boeken heeft gelezen merkt op een gegeven moment dat veel van de ter berde gebrachte argumenten tegen de godsdienst in feite herhalingen zijn van zetten, en persoonlijk vind ik dan ook dat de beste werken in dit genre vaak al ver voor de oorlog geschreven zijn door mensen als Anton Constandse, Ferdinand Domela Nieuwenhuis, Bertrand Russell en niet te vergeten de onovertroffen 19e eeuwse donderpreken van Robert Ingersoll. Zo nu en dan wordt er echter een boek uitgebracht dat de zaak net even vanuit een ander perspectief benadert. Enige maanden geleden werd mij een boek toegezonden van Lucas Catherine. Het boek draagt als titel 'En de Mens schiep god', maar is feitelijk een herziene en geactualiseerde heruitgave van een boek dat

in 1996 werd uitgebracht. In het eerste deel van het boek, dat ik persoonlijk het meest interessant vind, gaat de schrijver in op de heidense invloeden die vaak ten grondslag liggen aan de heiligenverering en de talloze fabels en riten van het rooms-katholieke geloof. Overal waar het christendom zijn intrede heeft gedaan zien we elementen die er, als we er iets aandachtiger naar kijken, niet in thuis lijken te horen. Waar komt die fascinatie voor heiligen vandaan, de mariaverering of de riten die gelovigen thuis of in de kerk ten uitvoer brengen?

Elementen uit oosterse mysteriecultussen werden waarschijnlijk al in het prille begin in het christendom geïntroduceerd. De Egyptische godin Isis met haar jonge zoon Horus werd in de vorm van een beeld vereerd en heeft vermoedelijk, onder invloed van Romeinse legioensoldaten, model gestaan voor de beelden van Maria-met-kind die we overal aantreffen in katholieke kerken en bij

gelovigen in huis. Tijdens de kerstening van noordelijker gelegen gebieden in Europa werden ook daar heidense elementen geïncorporeerd. In sommige katholieke landen steken gelovigen op Palmzondag gewijde buxustakjes achter het houten kruisbeeld en in de tuin. De takjes achter het kruisbeeld zouden het huis tegen donder en bliksem beschermen en de takjes in de tuin zouden ervoor zorgen dat de gewassen zouden gedijen. Met de palmtakken waarmee Jezus tijdens zijn intocht in Jeruzalem werd verwelkomd hebben deze rituelen echter niets te maken. Zonder het te weten proberen deze vrome gelovigen met dit ritueel de oude Germaanse god Donar gunstig te stemmen. Donar was de god van de regen en de donder. Dat het kruisbeeld waarachter de buxus werd gestoken van hout was heeft volgens Catherine ook een reden. Houtstronken en bomen waren voor de Germanen heilige voorwerpen. Catherine beschrijft dergelijke riten als woordloze gebeden tot naamloze goden en deze riten hebben daarom de neiging om te blijven bestaan lang nadat hun oorspronkelijke context is verdwenen. Godsdiensten zijn gelaagd opgebouwd en allemaal gebaseerd op oudere godsdiensten. Hij zegt hierover: *'Rond het merg van Keltische en Germaanse religie groeiden christelijke jaarringen. Dat is ook zo met andere godsdiensten. Soms komt er een barst in de schors van de boom der religie en ontstaat er ongelooft of atheïsme. En daarop reageert godsdienst dan met een mutant: het fundamentalisme.'*

Lucas Catherine

Atheïsme

Na een aantal boeiende hoofdstukken waarin verder wordt ingegaan op de gelaagdheid van de godsdiensten en de historiciteit van religies in twijfel wordt getrokken, gaat de schrijver in deel 2 dieper in op atheïsme, mysticisme en fundamentalisme. Atheïstische denkscholen manifesteerden zich

regelmatig gedurende de ontwikkelingsgeschiedenissen van godsdiensten. In het oude India ontstonden al vroeg filosofische stromingen waarin goden nauwelijks of geen rol spelen, zoals de Samkhya-filosofie, het boeddhisme en het jainisme. Later zou dit ook in de islam gebeuren. Vanaf de 11e eeuw onderging de islam veranderingen door de opkomst van het soefisme; de mystieke tak van de islam die begon te groeien nadat de islamitische veroveraars in Perzië en India in aanraking kwamen met mystici. De aanhangers van het soefisme werden 'zindiq' genoemd wat in het moderne arabisch 'vrijdenker' betekent. Onder de filosofen die met dit mysticisme in aanraking waren gekomen bevonden zich inderdaad ware vrijdenkers, zoals de dichter en filosoof Abu al ala al Ma'ari (973-1057) die zich in niet mis te verstane bewoordingen tegen de machthebbers en tegen alle godsdiensten zou keren. Al Ma'ari schreef prachtige verzen:

'De mensen willen dat een imam hen voorgaat en met zijn woord de volgzame menigte leidt. Illusie en bedrog. Alleen de rede kan ons leiden. Ons verstand is onze gids bij dag en bij nacht... Godshuizen en tempels zijn mij vreemd.

Wat voel ik me ver van de mensheid. Als god hen op de Dag des Oordeels laat verrijzen, wil ik blijven liggen.'

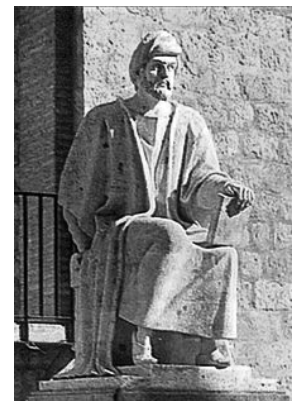

Al Ma'ari

Al Ma'ari's rijmschema's worden tot op de dag van vandaag onderwezen, maar zijn controversiële ideeën zijn in de vergetelheid geraakt. Maar dat Al Ma'ari deze blasfemische verzen ongestraft in de openbaarheid kon brengen geeft wel aan dat er in de islamitische wereld perioden zijn geweest waarin het beter was gesteld met de meningsvrijheid dan thans het geval is (en in de tijd van Mohammed het geval was). Volgens Catherine zou dit komen door de specifieke werking van het islamitische rechtstelsel, waarin nieuwe werken en uitspraken meer gezag hadden dan oude en wetten door rationeel redeneren steeds verder konden worden uitgewerkt. Het rechtstelsel kon daardoor met de tijd meegroeien (ik ben van mening dat Catherine de zaken soms iets te rooskleurig neerzet wanneer het de islam betreft; ik kom daar nog op terug).

De grote rechtsgeleerde Ibn Rushd (1126-1198) was een van de revolutionaire vernieuwers. Hoe vernieuwend blijkt wel uit zijn werkwijze: *'Is de formulering die de religie geeft tegenstrijdig met onze bevindingen, dan moeten we de formulering van de religie gaan interpreteren. Dat wil zeggen, wij moeten de religie niet langer letterlijk nemen maar haar in overdrachtelijke zin proberen uit te leggen, alsof het beeldspraak was... Als we dat als wetgeleerde mogen doen, waarom zou het dan niet mogen in de filosofie, waar de wetten van de rationaliteit nog vrijer mogen spelen.'* Catherine voegt hier in zijn eigen bewoordingen aan toe: *'Met andere woorden, als we de principes van het rationeel denken die we in de wetgeleerdheid toepassen, ook toepassen in de filosofie, mogen we, vertrouwend op ons intellect, de religie ondergeschikt maken aan het rationele, filosofische denken.'*

De werken van Ibn Rushd werden ook in het Latijn vertaald waarbij zijn naam werd veranderd in Averroës. De boeken waren succesvol in christelijk Europa waar in Parijs en Luik het 'Averroïsme' werd onderwezen door onder andere Zeger van Brabant. Een tijdelijk succes want het Averroïsme werd van alle kanten aangevallen, zowel door de islamitische theologen als door de paus. Zeger van Brabant werd in 1284 op pauselijk bevel in Ovieta vermoord en pas honderden jaren later zouden 'rationele, crypto-atheïstische ideeën' opnieuw opkomen tijdens de verlichting.

Standbeeld Averroës
in Córdoba

Fundamentalisme

In de perioden tijdens en na de verlichting bloeide de wetenschap als nooit tevoren, waardoor de godsdiensten onder druk kwamen te staan. Aan het einde van de negentiende eeuw rees het protest tegen de moderne bijbelwetenschap. Volgens Catherine werd in deze tijd het fundamentalisme uitgevonden. Amerikaanse reactionaire christenen richtten in 1912 de *World's Christian Fundamentals Association* op. In katholieke kringen ontstonden soortgelijke tendensen; integrisme

(integralisme) genaamd. Catherine gaat ook uitvoerig in op fundamentalistische bewegingen binnen andere godsdiensten die rond dezelfde tijd ontstonden. In India werden bewegingen opgericht door hindoes die zich wilden wapenen tegen de invloed van de islam (en zich wilden wreken vanwege de eeuwenlange onderdrukking door de moslims). In Europa verenigden Joodse zionisten zich in hun strijd voor een eigen staat (Catherine maakt wat betreft de joden onderscheid tussen religieus en niet-religieus fundamentalisme, oftewel het zionisme, door hem aangeduid met de ietwat bedenkelijke term ‘bloed-en-bodemfundamentalisme’). In 1928 werd door Hassan al-Banna de Moslimbroederschap opgericht. Een van Catherine’s conclusies in de epiloog van het boek is uiteindelijk dat godsdienst gevaarlijk kan zijn. Die conclusie lijkt me gerechtvaardigd. Waar ik wél mijn twijfels bij heb, is zijn these dat fundamentalisme een recent verschijnsel is; ‘een politieke mutant’ zoals hij dat noemt. Hoewel alle uitlopers aan de boom der religie onder invloed van een grillige tijdsgeest andere vormen aannemen, kunnen we door de geschiedenis heen met regelmaat dezelfde tendensen waarnemen. De neiging om religieuze teksten letterlijk te nemen, de combinatie van religie en gebruik en misbruik van politieke macht en de onderdrukking en discriminatie van andersdenkenden. Er is wat dat betreft helemaal niets nieuws onder de zon. Fundamentalisme is niets anders dan een nieuw begrip voor een oud verschijnsel. Het is iets van alle tijden en van vrijwel alle religieuze en niet-religieuze bewegingen.

Kritiek

Dat laatste geldt ook voor de islam, want dat betreft mijn volgende punt van kritiek op het boek. Voor ik daar op in ga eerst iets over de reputatie van de schrijver die volgens mij ten onrechte wordt besmeurd. Wie op het internet gaat zoeken naar Lucas Catherine komt al snel terecht op websites waar hij wordt beticht van ‘islamofilie’ en antisemitisme. Ik kan niet anders zeggen dan dat dit lariekoek is. Daarbij baseer ik me niet alleen op dit boek, maar ook op andere boeken van hem die ik heb gelezen. Toch kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat Catherine de zaken de zaken wat eenzijdig belicht waar het de islam betreft. Hij is duidelijk geen ‘islamofiel’, hetgeen duidelijk blijkt uit zijn terechte bewondering voor de atheïstische filosoof Abu al ala al Ma’ari. Daarnaast noemt hij de Koran een achterlijke tekst; eveneens een juiste conclusie. Het is ook niet zo dat Catherine dingen zegt die niet waar zijn. Het probleem zit hem meer in de onsmakelijke feiten die hij weglaat. Bij het gedeelte over al Ma’ari citeert hij bijvoorbeeld terloops chroniquer Raoul de Caen over een kannibalistische massaslachting waarbij ‘onze ridders’ kinderen roosterden op spiesen in al Ma’ari’s geboorteplaats, vele jaren na diens dood. Dit soort details laat hij achterwege wanneer het de islam betreft, en die creëren daardoor (gewild of ongewild) wel een vals contrast tussen de islam en andere religies. Ieder volk heeft inktzwarte bladzijden in zijn geschiedenis. Iedere religie ook. Timur Lenk liet tijdens zijn ‘heilige oorlogen’ enorme torens bouwen van afgehakte hoofden in de landen die hij ontvolkte en liet mannelijke inwoners van overwonnen dorpen levend begraven. Ik bedoel maar! Lucas Catherine geeft een te rooskleurig beeld van de islamitische geschiedenis. Over de zwarte bladzijden zegt hij niet zo veel, maar een paar fatwa’s uit de 17e eeuwse Palestina worden bijvoorbeeld wel aangevoerd om aan te tonen dat het meevalt met de vermeende vrouwonvriendelijkheid van de islam. Een aantal regionale verordeningen in een tijdsbestek van enkele tientallen jaren zeggen echter niet zoveel over een meer dan duizend jaar lange geschiedenis van een godsdienst die zich heeft uitgespreid van West-Afrika tot in de verste uithoeken van Azië. Dergelijke gegevens kunnen zeker van meerwaarde zijn om de eenzijdige charges van sommige islambashers te nuanceren, maar niet op deze manier.

Voor mij is duidelijk dat Lucas Catherine een atheïst is die de ideeën van de Verlichting boven alle godsdiensten plaatst, maar mij bekruipt tevens het gevoel – en ik ben vast niet de enige – dat hij van alle bomen in het oerwoud der godsdiensten, één exemplaar het mooiste vind. Hij heeft volgens mij duidelijk een voorkeur voor de islam. Om die reden zijn de boeken die hij schrijft populair onder mensen die aan ‘cultuurrelativisme’ doen. Een term die niet de lading dekt want degenen die hiermee worden aangeduid relativeren doorgaans alleen hun eigen (Europese of westerse) cultuur. Het is denk ik de kunst om een cultuurrelativist te zijn in de ware zin van het woord door niet alleen de eigen cultuur te relativeren, maar alle culturen.

‘En de Mens schiep god’ Lucas Catherine ISBN 978-94-91297-25-0 Uitgeverij EPO

Grieziels

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen, 1951) beidt zijn tijd.

Grieziels

Satanisch loerende vrijmetselaars
Bedreigen onze oude Moederkerk
En al Haar vrome dochters en haar zonen

Hoe vleselijk is toch hun duivelswerk!
Ze laten zich bespringen door demonen
In woord en daad zijn ze extreem onkuis

‘De roomse kerk’ zo hoorde ik hen honen
‘Gaaf het toch óók alleen om Jezus’ kruis
En om de pauselijke kwezel-aars?’

U merkt dus wel aan wat ik hier vertel
Die lieder komen rechtstreeks uit de hel!

In De Vrijdenker van juni vertelt Bert Gasenbeek over Gabriel Jogand-Pagès (1854-1907), beter bekend als Léo Taxil, schrijver van *De amusante bijbel*, dat hij wel een aparte figuur was, die zich in 1886 voor korte tijd tot zijn vroegere geloof bekeerde. Daar valt wel iets meer over te zeggen, want het gaat hier over een van de meest hilarische practical jokes uit de geschiedenis.

Léo Taxil,
„der grofse bedrieger“.

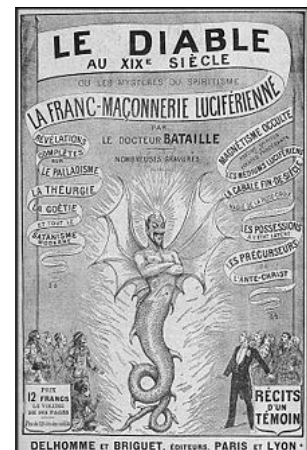
Léo Taxil was een journalist, charlatan, politieverteller, practical joker en veelschrijver, die een stroom atheïstische geschriften voortbracht, die hem echter niet de rijkdom brachten die hij beoogde. *De amusante bijbel* was wel het bekendst en zeer populair in vrijdenkerskringen (en antiquarisch inderdaad in verschillende uitgaven nog steeds verkrijgbaar, maar niet goedkoop).

Hij haatte de roomse kerk, werd vrijmetselaar en besloot, nadat die hem er ook uitgooiden wegens valsheid in geschrifte, zich op allebei te wreken. Daartoe beleeft hij eerst publiekelijk zijn zonden bij de paus, die hem absolutie

verschafte en hield daarna een jarenlange kruistocht tegen de vrijmetselaars met lezingen en een aantal boeken, onder de schuilnaam Dr. Bataille, waarin hij ‘onthulde’ dat een geheime vrijmetselaarsloge, ‘Het Palladium’, zich met satanische, rituele moorden bezighield en met demonen samenspande onder leiding van hun leider Albert Pike. Het roomse publiek sidderde en huiverde verlekend over verhalen zoals hoe een demon, die een vrijmetselaar wilde huwen, zich als jongedame vermomde en ’s avonds als gevleugelde krokodil piano speelde.

Hij werd onderwerp van hevige controverse (hier kun je de volledige tekst vinden van zijn ontmaskering door A.E. White uit 1896: <http://www.sacred-texts.com/evil/dwf/index.htm> die natuurlijk niet geloofd werd). Tijdens een bomvolle persconferentie op paasmaandag 1897, waar hij een aan de klauwen van Het Palladium ontsnapte priesteres (ene Diana Vaughan, naar zijn zeggen al sinds haar tiende verloofd met de demon Asmodeus, maar in feite een Amerikaanse typiste) zou vertonen, vertelde hij dat het allemaal een grap was en ging een likeurtje drinken, de zaal in hevige ontroering achterlatend. Er zijn nog steeds mensen die geloven dat het tóch waar is.

Hij komt aan bod in de laatste roman van Umberto Eco, *De begraafplaats van Praag*, een boek, bijeengeschrapt van de restjes die overbleven na *De slinger van Foucault*, waar zijn avonturen waarheidsgetrouw opgetekend staan.

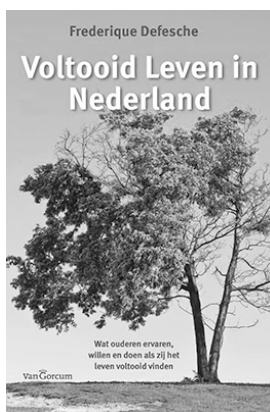
Voltooid Leven in Nederland

MARLEEN VAN DER GUGTEN (1945, Westerbork) gepensioneerd bioloog en counselor samen-werkend met Stichting De Einder

Een zeer interessant boek over levenseindeproblematiek. Centraal staat de vraag “Wat verstaan we eigenlijk onder ‘Voltooid Leven’”, een onderwerp dat de laatste jaren nogal wat publiciteit trekt. Is daar een definitie van te geven? Is een ‘voltooid leven’ hetzelfde als ‘klaar met leven’, met ‘levensmoe’ zijn?

Frederique Defesche deed als sociologe diepgaand onderzoek bij de doelgroep zelf, naast – uiteraard – literatuurstudie. Haar doelstelling is, inzicht bieden in wat ouderen zelf vinden en welke variaties er bestaan binnen de wereld van voltooid leven. Dus legde ze de vraag neer bij de ouderen en hun nabestaanden, door middel van diepte-interviews. De lezer kan op deze wijze meelesen en zelf constateren dat gedachten hebben over de eigen dood niet hetzelfde is als het hebben van een doodswens. Dat het hebben van een doodswens niet vanzelfsprekend leidt tot het zoeken naar realisatie van deze wens.

Dit boek is een sociologische studie waarin literatuurstudie, kwantitatief en kwalitatief onderzoek, samenkomen. Uitspraken uit interviews worden geordend en in schema's samengevat. Waardevolle en nuttige informatie voor hen die beroepsmatig met de levenseindeproblematiek te maken hebben, en zeker ook voor beleidsmakers en politici die in de recente discussies over 'Uit Vrije Wil' en het onderwerp 'Zelfbeschikking bij het levenseinde' roepen om onderzoek en nog meer onderzoek. Maar de interviews en portretten (niet te verwarren met casuïstiek, die ook aan bod komt) bieden ook de niet-professionaal lezenswaardig materiaal. Zeker daar, waar de lezer een blik wordt gegund in de zeer persoonlijke gedachten en ervaringen van – vaak niet eerder verwoorde – gevoelens.

Mevrouw Defesche, met haar veelzijdige en beroepsmatige ervaring in de wereld van de communicatie, is er bijzonder goed in geslaagd de nuances waarin mensen denken en praten over dit gevoelige onderwerp te vangen en deze voor de buitenwereld zichtbaar te maken. Het is haar levensattitude, zo bleek mij in een (telefoon)gesprek dat ik onlangs met haar voerde, n.a.v. dit boek.

Haar interesse is al zichtbaar in haar studiekeuze. In de jaren zestig van de vorige eeuw studeerde zij sociologie en niet-westerse sociologie.

Uit deze publicatie, met een kort voorwoord van J.H.J.P. Tetters, hoogleraar marktbeleid en marktonderzoek, en G.J. Sepers, huisarts en SCEN-arts, blijkt dan ook zonneklaar dat de thematiek rond dood en leven – ondanks het zoeken naar, en het vinden van, de schematische overeenkomsten – vooral een zaak is van het concrete, unieke individu.

Frederique Defesche: Voltooid Leven in Nederland, Uitg. van Gorcum, ISBN 9789023249115

Tom van Ewijk – Sollicitant zonder afspraak

ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer; was hoofdredacteur van Maandblad De Vrijdenker

Tom van Ewijk (1934) was 45 jaar journalist en is filosofisch geschoold. Hij was onder meer actief als vertaler en essayist en publiceerde ook enkele natuuruitgaven. Recent verscheen van zijn hand een dichtbundel onder de titel *Sollicitant zonder afspraak*. In het openingsgedicht wordt de titel verklaard; de dichter verschijnt voor de Staalmeesters met het gevoel bij hen te moeten solliciteren voor het leven; de fraaie slotstrofe luidt: “*van welke tijd u bent, doet eigenlijk niet ter zake, / er is niet naar u gevraagd*”

Mooi is ook de ode aan de kruiwagen die je altijd met open armen ontvangt en de dichter schrijft dan: *een tuinman kun je missen, een kruiwagen niet.*

In elk gedicht weet de dichter treffende woorden te vinden en vaak mooie beeldspraak. Zoals in het prachtige gedicht *De eik*, over de keizer der bomen, maar ... de maan schrikt "*tussen voortjagende flarden van / overdrijvende massagraven*". Prachtige strofen die je graag een paar keer herleest of declameert!

Fraai is ook de opmerking over Marx in *Mijn vakantieland*: *Over Marx maak ik mij zorgen, / die leeft op de rand van de armoë / sinds Lenin en Stalin wisten / hoe zijn kapitaal te verkwisten.* In hetzelfde gedicht trekt de dichter een fles ronde wijn open in een gesprek met aartsmisantroop Schopenhauer.

En wat te denken van: *Van het leven houden en genieten / is de grond voor oprecht pessimisme / zonder hoop dit ooit te bekennen / als isme van ikvergisme.* Dit gedicht eindigt aldus: *Filosofen begeren de wijsheid, / maar weten helaas niet de wijze / hoe daarmee de wereld te redden. / Toch blijft tot het einde der tijden / hun land het oord van begeerte / naar haar: de vrije gedachte.*

Ook humor is aan van Ewijk besteed, als hij in *Voor eeuwig*, een gedicht over Hajenius schrijft: *Zo voor het laatst ontmoeten wij elkaar, / dan ben ik graag voor eeuwig de sigaar.* En heel fraai is ook het aan Céline opgedragen gedicht *Een plantkundeles*, waarin de dichter uitweidt over illusies, dagdromen, politieke idealen of, wonderlijker nog, langbloeiërs als religieuze idealen. *Wel hebben de Religieuze idealen een / vaste voorkeur voor de Politieke, wat opvallend / grotere kruisingsproducten oplevert met nog / scherper stekels, dodelijker gif en heviger stank.* En de dichter eindigt met een flinke sneer aan het adres van Alle mensen werden Brüder van het duo Schiller - van Beethoven.

Mooie woordvondsten te over in deze bundel zoals *antropomurw* voor de stervende das, of *Pilspens Sapiens*. In *Over ongedierte* vraagt de dichter zich af wat in vredesnaam het nut van insecten is (merkwaardig, ook de filosoof Bas Haring heeft weinig goeds over voor het insect) maar stelt zich dan de wedervraag hoe nuttig vele mensengedaantes als Hitlers, pedofielen of hooligans eigenlijk zijn. Hier ga ik niet met hem mee,

insecten zijn wel degelijk nuttig en de pedofiel hoeft voor mij niet verder gedemoniseerd te worden.

Prachtig relativerend is het gedicht *Topman*, uiteindelijk ook maar een gewoon mens. Dat wisten we al, maar van Ewijk toont het hier nog eens aan en geeft en passant een van zijn mooiste woordvondsten: *gladgebild*. En van nog zo'n topman, *Dolf en zijn medeklonen*, de treffende aforistische strofe: *waar kosten dalen, stijgt zijn jaarinkomen.*

Een maatschappijcriticus van het zuiverste water toont de dichter zich in *De stand der horden en Nederland zingt op zondag* of in *4 mei 's avonds op de Dam*. Persoonlijk vind ik deze niet zijn sterkste gedichten. Even kritisch is van Ewijk in *Het jaar 2050* en dat is weer wel een prachtig gedicht als hij schrijft: "*hoe de soort die zich noemt sapiens / met een schat aan beheersingstechnieken, / zich niet weet te beheersen als mens*".

Fraai is ook de vrouw die in *Verschuiving* van haar bloed zegt: "*van alle bloed het enige dat vloeit ter wille van het leven, / al 't andere stroomt omwille van de dood*".

Heel goed beviel mij *Over euthanasie* met die fraaie strofe: *mijn pillen reizen derde glas*. En hoe terecht dat de bundel wordt afgesloten met *Die Kunst der Fuge*: "*door de pijpen / van het orgel / vaarwel vaarwel / meerstemmig / stijgen / stijgen / stijgen*".

Ik kan u deze bundel van harte aanbevelen. Van Ewijk beheerst zijn materie en zijn taal. Hij kan mild zijn maar schrikt evenmin terug voor een felle verwerping van wat hij verwerpelijk acht. Zijn gedichten zijn toegankelijk en zijn taalgebruik is helder maar even zo vaak verrassend en zoals gezegd: in zijn gedichten treft de lezer vele prachtige woordvondsten aan. Nee, er is niet naar hem gevraagd maar dat hij er desondanks toch is, heeft ons in ieder geval een mooie bundel opgeleverd.

Tom van Ewijk – Sollicitant zonder afspraak, Uitg. U2pi, 80 pagina's

Trampoline voor de geest

FLORIS VAN DEN BERG (1973) filosoof, bestuurslid van De Vrije Gedachte en Executive Director van de seculier humanistische denk tank Center for Inquiry Low Countries

Als (academisch) filosoof lees ik af en toe overzichtsboeken van de filosofie. Ik vind het heerlijk om al die denkers nog eens helder en geordend gepresenteerd te krijgen. Met plezier denk ik terug aan de uren die ik doorbracht met o.a. Russell, Storig, Coppleston, Bor en Hamilton. Zo'n zelfde gevoel – het je verhouden tot denkers uit het verleden – heb ik ook bij het lezen van *Dat peinst en piekert maar!* van de denkdichter Jaap van den Born. In 12-regelige gedichten behandelt Van den Born enkele dozijnen denkers. Volgens Van den Born zijn het elf regels, want de eerste regel is de titel. Deze dichtvorm, het zogenaamde elftal, is verzonnen door Drs. P. De eerste regel is de titel, dan drie strofen van drie regels en dan volgt de clou – een kritische reflectie op de denker – in de twee slotregels, het *distochon*. En zo worden enkele tientallen filosofen kritisch op rijm gezet. Door het keurslijf van de twaalf regels en het rijmschema (abc bcd cda ee), geeft Van den Born een kerngedachte van de filosoof weer en ook nog een kritische reflectie daarop. Dat is een hele verdienste. Met plezier las ik bijvoorbeeld over de laat-Griekse filosoof Philo van Alexandrië, waar mijn docent klassieke wijsbegeerte in Leiden, D.T. Runia, destijds heel gewichtig over deed:

Hij sloot een uiterst dubieus verbond
Van joods en Grieks in zijn wijsgerigheid

Voor mij is dat eigenlijk alles wat ik van Philo wil weten, namelijk dat hij niet durft of kan denken zonder de rollator van de rede – religie – te gebruiken. Kostelijk is het gedicht over de middeleeuwse theoloog Anselmus die met het ontologisch godsbewijs op de proppen kwam, namelijk dat god volmaakt is, en dat volmaaktheid bestaan veronderstelt. Iets wat volmaakt is en niet bestaat is volgens Anselmus namelijk niet volmaakt. Ik heb het altijd een wonderlijk taalspelletje gevonden, een vorm van *wishful thinking*. Van de Born dicht:

Zo moet ook de Volmaakte Vrouw bestaan
Ik denk tenminste nergens anders aan

Als vrijdenker heeft Van den Born oog voor de christelijke kerk die een constante rem voor het vrije denken en de ontwikkeling van wetenschap was. Ik citeer het gedicht over Dennis Diderot:

Encyclopedie
De schepper van de Encyclopedie
Een invloedrijk en veelomvattend werk
Dat hij voltooide na veel tegenslagen

Censuur en kuiperijen van de Kerk
De prefectuur die steeds kwam ondervragen
Daar hij van atheïsme werd verdacht:

Het kon zijn werk dan weliswaar vertragen
Maar zijn titanenarbeid werd volbracht
Nog steeds getuigt het van zijn groot genie

Hij was een koppig baasje, Diderot
Ontbloot het hoofd en roep met mij 'Chapeau!'.

Jaap van den Born is een Nijmeegse dichter en tevens verdienstelijk illustrator (zie de voorkant van het boek) die een ambitieus oeuvre op zijn naam heeft staan, zoals de dichtbundels *De canon van Nederland*, *Het pak van Sjaalman*, maar ook *Uit vrije dwang*, de vertaalde gedichten van de 11de eeuwse Syrische islamitische vrijdenker Aboe l'Alaa al-Ma'arri.

Jaap van den Born biedt een verfrissende blik op de klassiekers uit de filosofie. Zo treed je de materie

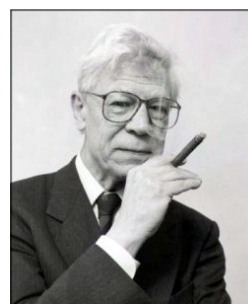
op een andere manier tegemoet, en zo vallen mij nieuwe dingen op, zoals de ter dood gebrachte filosofen (Socrates, Seneca, Boethius), de theologen (te veel om op te noemen), en veel wetenschappers die toch ook een vermelding als filosoof krijgen (Copernicus, Newton, Galilei, Darwin, Freud (dubieus in het gezelschap), Einstein, Turing en Skinner. In elk overzichtswerk van de filosofie staan wel een paar namen waarvan je je afvraagt hoe die erin terecht zijn gekomen en waarin de voorkeur van de auteur doorschijnt. Ik trof twee filosofen aan waar ik nog nooit van gehoord had – maar ik waardeer het nieuwe kennis op te doen: Ludwig Klages en Heinz Hermann Polzer. Klages heeft een boek geschreven met de titel *Der Geist als Widersacher der Seele* – aan mij is deze metafysica niet besteed.

Polzer, zo schrijft Van den Born in zijn toelichting, 'pleit voor invoering van de slavernij ter bestrijding van verpaupering.' (p. 69). Die mij onbekende Duitsers kunnen wellicht verklaard worden door de literatuurlijst

die Van den Born aan het eind noemt en waar staat: *Geschichte der Philosophie von der Antike bis Heute*. 'Onze lieve heer heeft vreemde kost-gangers', is een uitdrukking die mij te binnen schiet – en vooral onder filosofen. Lezend in de denkdichtbundel besef ik maar weer eens hoe dun de zinnige ideeën gezaaid zijn. De geschiedenis van de filosofie is voor een heel groot deel een beschamende hoeveelheid (theologische, metafysische of anderzijds) onzin. Maar dat maakt het lezen van een geschiedenis van de filosofie wel spannend – er is constant strijd en spanning.

Vaak proberen hedendaagse politiek correcte auteurs ook enkele vrouwelijk denkers in de canon op te nemen. Maar Van den Born volgt deze nieuwe traditie niet en laat een schare mannen de revue passeren. De enige vrouw die voorkomt in het boek is de droomvrouw uit Van den Borns gedachten. Dit is niet zozeer een verwijt – want wie had hij moeten toevoegen? Arendt, De Beauvoir, Nussbaum? Ja, nu ik er over nadenk had dat heel goed gekund.

Het boekje is een trampoline voor de geest. Het creëert nieuwe inzichten in de filosofie. Ik ben dan ook van mening dat Van den Born zichzelf niet heeft vertild aan dit zware onderwerp, maar juist zichzelf heeft overstegen. Zijn frisse, onbevangen, maar scherpe en vrijdenkende geest heeft een juweeltje aan de Nederlandse literatuur toegevoegd. En niet alleen dat: filosofen en filosofiestudenten kunnen er naar hartelust op salto's springen.

de filosoof
Heinz Hermann
Polzer

Jaap van den Born, Dat peinst en piekert maar! Rijmcanon van de westerse wijsbegeerte, 2012, 89 pgs.

Oogstmaand

Qua droogte staan wij hier het alledroogst
Gesmeerd gaan de gebeden op zijn hoogst
Slechts vloeiend is de maandelijks stonde
En Don Juan vindt hier geen rijke oogst

Reacties

Leedroof en provocatie

Replik op Henk Koehorst en André de Bruin

ENNO NUY (1950, Aerdt) was van 2007-2011 hoofdredacteur van 'De Vrijdenker'

Henk Koehorst en André de Bruin hebben zich gestoord aan mijn opmerkingen aangaande de Nationale Herdenkingsdag 4 mei. Bij dezen een korte repliek. Nee, ik heb de oorlog niet meegemaakt, ik arriveerde pas in 1950. Maar dat wil niet zeggen dat ik geen mening over die oorlog zou mogen hebben, dat ik er geen steekhoudende opmerkingen over zou kunnen plaatsen. Als alleen diegenen die de oorlog daadwerkelijk hebben meegemaakt er hun zegje over mogen doen, dan wordt het over enkele jaren wel heel erg stil rond dit thema en dat is nu precies wat we niet moeten willen laten gebeuren.

Of ik voldoende heb opgestoken van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog laat zich moeilijk objectief vaststellen. Hoewel ik geen historicus ben, durf ik wel te beweren dat ik me meer dan gemiddeld in de geschiedenis van de 20ste eeuw heb verdiept. Ook in De Vrijdenker heb ik vele keren over 40-45 geschreven, het is allemaal terug te vinden.

Tegenover persoonlijke ervaringen, zoals beschreven door Henk Koehorst en Jan van der Werff, kan ik geen soortgelijke persoonlijke ervaringen plaatsen. Als mij dat per definitie buiten de orde plaatst – en de heer Koehorst lijkt dat te suggereren – dan is er geen gesprek meer mogelijk. Dan heeft ook deze repliek geen zin.

Waar het mij vooral om gaat is te benadrukken dat 4 mei een Nationale Herdenkingsdag moet blijven. En de term Nationale Herdenkingsdag zegt het al: die dag is van ons allemaal, van alle Nederlanders. Ik vind het juist zo verheugend dat je ieder jaar weer zoveel jonge mensen actief deel ziet nemen aan deze dag. Mensen brengen het op, zich twee minuten stil te houden en na te denken over wat er toen gebeurd is en wat dat nu voor ons betekent. In de loop van de tijd zie je het karakter van zo'n Nationale Herdenkingsdag verschuiven en dat heeft alles te maken met die nieuwe generaties, die er stil bij willen blijven staan ook al hebben ze het zelf niet meegemaakt. Dat begint schoorvoetend, maar langzaam maar zeker zijn die verschuivingen niet meer tegen te houden. Wat mij betreft hebben de nieuwe generaties ook het volste recht om hun eigen inkleuring aan zo'n Nationale Herdenkingsdag te geven. En precies dat is wat er de laatste jaren gebeurt. En dat doet telkens weer zeer. Jammer, maar onvermijdelijk. Het deed zeer toen het idee werd geopperd om de Duitse ambassadeur in Nederland erbij te betrekken. Het deed zeer toen men in Wageningen besloot de zoon van Rost van Tonningen uit te nodigen. Het deed zeer toen een jongen een gedicht wilde voordragen over zijn oom die in de oorlog de verkeerde keuze maakte, niet omdat hij een nazi was maar omdat hij er als zoveel anderen van overtuigd was geraakt dat het communistische gevaar moest worden gestopt. En zo kan ik nog wel even doorgaan.

Tegen de heer Koehorst kan ik slechts zeggen: 4 mei is net zo goed mijn Herdenkingsdag als de uwe. Het staat u volkomen vrij te gedenken wie u wilt en zoals u dat wilt. Maar waarom zou ik dat niet op mijn eigen manier mogen doen? Rost van Tonningen hield uiteindelijk een indrukwekkende rede waar menigeen een voorbeeld aan kan nemen. Hij kon die rede houden ondanks dat zijn ouders in de oorlog de verkeerde keuze maakten en omdat hij desondanks in staat bleek tot een eigen, zelfstandig oordeel.

Toch sprak rabbijn Evers van leedroof en dat schoot mij nou in het verkeerde keelgat. Er zijn Joodse groeperingen zoals het Auschwitzcomité en Federatief Joods Nederland (en dat is in mijn ogen inderdaad een obscure organisatie – een kwalificatie die ik bepaald niet hatelijk bedoel – probeer er maar eens achter te komen waar die organisatie voor staat of wie erachter zitten) die van mening zijn dat ook de derde generatie nazaten van Joodse slachtoffers van de Holocaust als slachtoffer dienen te worden beschouwd. Ook dat schiet mij in het verkeerde keelgat. De Nationale Herdenking is niet van Nederlandse joden, katholieken of protestanten. De Nationale Herdenkingsdag is van en voor alle Nederlanders. Om anderen dan van leedroof te betichten, tja, dat is een gotspe van de hoogste orde.

In reactie op André de Bruin zou ik het volgende willen zeggen. Ik heb een uitgebreide bibliotheek over de Tweede Wereldoorlog aangelegd en tot nog toe is het mij niet gelukt me te verplaatsen in de Duitse soldaat die gretig deelneemt aan het uitroeien van 6 miljoen Europese Joden. De meest plausibele verklaring die ik ben tegengekomen is van Enzo Traverso. Diens *De oorsprong van het nazi-geweld* heeft mij het meest hanteerbare inzicht gegeven in wat Hannah Arendt “de banaliteit van het kwaad” noemde. En merkwaardig genoeg ook *De welwillenden* van Jonathan Littell, uiteindelijk toch ‘slechts’ een roman. Het voert te ver om daar op deze plaats dieper op in te gaan.

Het naziverleden vormt de tragiek van het Duitse volk. Hoewel het Stalinistisch geweld niet voor dat van Hitler onderdeed. Twee volledig ontspoorde ideologieën hebben in de eerste helft van de 20ste eeuw de grootste massaslachting onder de Europese bevolking ontworpen, gepland en uitgevoerd. *Bloedlanden* van Timothy Snyder wierp op dit sinistere fenomeen een helder licht. Maar wat wij niet weten, is hoe wij zelf zouden handelen en reageren wanneer we zouden komen te verkeren in de omstandigheden van de Duitsers in de jaren 30 van de vorige eeuw. Zijn wij Hutu’s of Tutsi’s, zijn wij slachtoffers of daders? Niets is zo moeilijk als onszelf te berechten, ter verantwoording te roepen. Wij weten zo drommels goed wat fout is, maar we hebben geen idee of we in staat zijn tot het goede wanneer daar heldenmoed voor nodig is. Dat geldt ook voor mijzelf.

Voor mij gaat de Nationale Herdenkingsdag over dit soort vraagstukken. Ik zie dan ook niet in waarom ik daarmee de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en hun nazaten zou ontheiligen. Op de Nationale Herdenkingsdag zijn we allemaal even stil en denken we na over toen en nu. Slachtoffers en hun nazaten maken daar een onlosmakelijk deel van uit, maar mijn Herdenkingsdag gaat verder dan enkel dat aspect. Dat is uit respect, niet uit gebrek daaraan. En het is zeker geen provocatie.

De weigerambtenaar

Reactie op Enno Nuy

Beste Enno Nuy,

Die trouwambtenaren zijn meestal vrijwilligers. Zij kleden zo’n gebeurtenis een beetje gezellig voor de mensen in. Daarbij hoort natuurlijk een bepaalde kijk op “het huwelijk”. Anders doe je dat soort werk niet. Dat die kijk nogal genuanceerd kan zijn weten wij, als vrijdenkers, beter dan wie dan ook.

En verder:

Gesteld, u veegt elke week het stoepje van uw hoogbejaarde burens. Kleine moeite. Dan opeens verschijnt er een politieagent voor uw deur. Of u maar één, twee, drie, dat stoepje van uw burens wilt gaan vegen: zaterdag voor 12 uur klaar. Ik weet wat u dan tegen deze agent zult zeggen. Maar goed, had hij ook maar geen agent moeten worden.

In de periode ’40-’45 redeneerde een heel leger ambtenaren net als u. Tenslotte waren zij dienend ambtenaar en bevel is bevel. Zij maakten het de misdadigers mogelijk om onze joden zo geruisloos mogelijk te elimineren. Weigerambtenaren waren er nagenoeg niet.

Tot 1918 werden dienstweigeraars gefusilleerd. Gelukkig werd nadien dienstweigeren toegestaan (onder voorwaarden maar dan toch).

Als ambtenaar heb ik eens geweigerd een oorlogsmonument te verplaatsen naar een minder prominente plaats omdat men meende een betere bestemming voor die mooie plek te hebben. Gelukkig heeft men dat toen niet op de spits willen drijven.

Meneer Nuy, weigeren moet kunnen. Wees zo vrij en denk daar nog eens over na. Dit heeft in principe niets te maken met gelovig, homo of lesbisch, maar is gewoon een kwestie van geweten en een biologische en administratieve kijk op het huwelijk.

Daan van Eck (1933), Hoogezand
Voormalig gemeentearchitect

De redactie vindt de vergelijking met ambtenaren tijdens de bezetting niet gepast.

De Canon van de Godsdiensthysterie

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen, 1951) beidt zijn tijd.

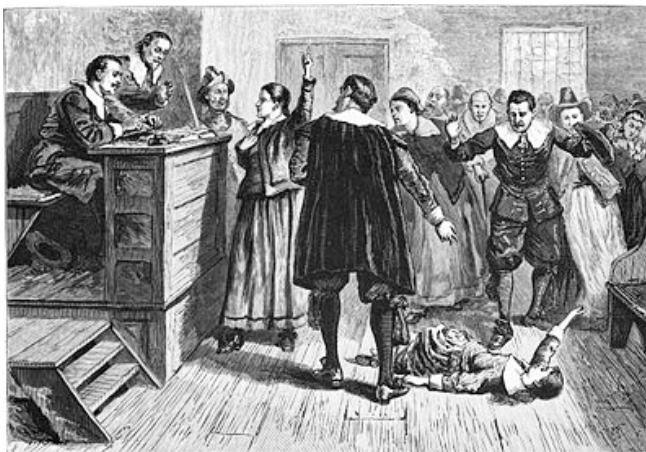
Salem

Bij Salem denk ik aan een duister oord
Een scheefgezakte kerk, een vale kroeg
En varkens in de modderige straten

Een schrale wind, een zwaarverroeste ploeg
Gescheurde kleding, rafels, mottengaten
En mannen met een slappe zwarte hoed

Een plek, door God al eeuwenlang verlaten
Waar elk gevoel allang is doodgebloed
En elke vreugde-uiting wordt gesmoord

Een oord waar al het Kwade samenlokt
Die naam heeft die hysterie uitgelokt

Salem, Massachusetts, 1691-1693.

Massale godsdienstwaanzin breekt uit in dit Puriteinse plaatsje als acht meisjes vreemd gedrag vertonen en twee oudere vrouwen en een bediende van hekserij beschuldigen. Al spoedig worden honderden mensen beschuldigd van samenspannen met de duivel en gemarteld, in de gevangenis gegooid en voor de rechter gesleept. Familieleden beschuldigen elkaar en er vallen door de folteringen en executies meer dan tweehonderd doden. In mei 1693 komt een einde aan de episode als gouverneur Phips beveelt alle verdachten vrij te laten.

Een humanistische politieke meetlat

Hans deVries heeft op blz. 26 al gewezen op de atheïstisch seculiere kieswijzer. Het Humanistisch Verbond werkt bij het ter perse gaan van dit blad aan een politieke meetlat. Hieronder ziet een afbeelding van de meetlat in wording. De definitieve versie kunt u vinden op:

www.politiekemeetlat.nl

de redactie

Politieke meetlat Humanistische Alliantie 2012										
		☒ Ja ☒ Nee ☒ Deels ☒ Onbekend/onhelder/voelichting								
Standpunten van de Humanistische Alliantie	Programma's van de politieke partijen	VVD	D66	GL	PVV	PvdD	PvdA	SP	CU	CDA
1. Fundamentele vrijheden	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
2. Een menselijke economie	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
3. Europa van waarden en democratie	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
4. Scheiding kerk en staat	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
5. Gelijke rechten	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
6. Duurzaam in woord en daad	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
7. Medisch-ethische zelfbeschikking	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
8. Menswaardig vreemdelingen- en asielbeleid	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
9. Privacybescherming	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
10. Echte zorg	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
11. Creatief burgerschap	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
12. Onderwijs als fundament	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
13. Ontwikkelingssamenwerking	↓	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Klik op een standpunt voor meer informatie	Programma's van de politieke partijen	VVD	D66	GL	PVV	PvdD	PvdA	SP	CU	CDA

De waanzin van de godsdienst

HANS LOUIS KOEKOEK (Rotterdam 1935) is filmer en schrijver; publiceerde o.m. *Ongelovige verhalen*. www.hanskoekoek.nl

Enige tijd geleden alweer (het is onmogelijk actueel te zijn in een blad dat slechts een maandelijks verschijning kent) schudde de Britse koningin Elisabeth de hand van haar voorheen helse vijand de Noord-Ier Martin McGuinness.

Ooit werd hij door Engeland beschouwd als topterrorist. Denk niet dat de handdruk een daad van innerlijke vrede tussen die twee tot uitdrukking brengt. McGuinness wordt onder meer nog steeds verantwoordelijk gehouden voor een in 1979 verrichtte aanslag die de dood van koningin Elisabeth's neef Lord Mountbatten tot gevolg had. Eerder kreeg McGuinness celstraf omdat hij werd aangehouden met 100 kilo explosieven en ruim 5000 stuks munitie.

Vijandelijkheden tussen Britten en Noord-Ieren vulden ook in Nederland jarenlang de kranten en de televisiejournals. Maar ook de Noord-Ieren onderling lieten zich niet onbetuigd. Bij lokale en regionale aanslagen en schermutselen lieten tussen 1960 en 1990 in totaal ca. 3000 mensen het leven. Gelukkig kwamen ze allemaal in de hemel, want ze waren stuk voor stuk overtuigd katholiek of protestant. Dus waar praten we over?

Officieel is thans de strijd redelijk bijgelegd. De wonden schijnen echter nog geducht. De handdruk tussen de Queen en McGuinness in een kerk in Belfast mocht niet door de visuele pers worden verslagen. Vreemd, zult u misschien opmerken, ik kwam hem toch een paar maal tegen in de actualiteitenrubrieken op de tv. Klopt! Speciaal voor de visuele media is die handdruk (je gelooft het niet) herhaald, gefaket dus! Geluid mocht daarbij echter niet worden opgenomen. Tekst tussen de majesteit en McGuinness was taboe. Wie weet wat ze elkaar tijdens die handdruk hebben toegefluisterd?

Waar komt die allergische gevoeligheid, afgezien van de vele slachtoffers over en weer, toch vandaan? Waarin schuilt die emotie? Die komt ondermeer tot uiting in de jaarlijkse Oranje Marsen. De protestanten lopen dan met Oranje vlaggen als het maar even kan provocerend door de katholieke wijken. Denk niet dat het wat plagerij betreft. In juli 2010 braken er bij zo'n mars hevige rellen uit in Belfast en Londonderry. Het is in die gebieden al geen vetpot, en wat de "gelovigen" gezamenlijk nog bezaten, werd als het maar even kon broederlijk in elkaar geslagen.

Gaat een protestants gewaande personenauto in de fik, nou dan ook zo'n katholieke kar. Oog om oog, tand om tand. Zei Jezus niet ooit: wordt men op de rechterwang geslagen, keer dan de andere toe. Zou Jezus niets van doen hebben met protestanten en katholieken? Het heeft er alle schijn van. Kortom, de hoofdoorzaak is terug te voeren op uit de hand gelopen godsdiensttwisten. Er is wat afgemoord in de naam van god. Het zal mij niet erg verbazen als blijkt dat god alleen atheïsten in de hemel toelaat. Hij wil rust en vrede. Hij wil tevreden om zich heen zien en concluderen dat het is zoals hij het bedoeld had: een wereld waarin het goed vertoeven is, *verschoond van gelovigen*.